

НОВІ ДНІ

• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

РІК XXVI.

СІЧЕНЬ — 1975 — JANUARY

Ч. 300

НОВІ ДНІ

UNIVERSALNYI ILLUSTROVANYI MISCYCHNIK

Засновник, видавець і редактор 1950-1969
П. К. Волиняк

Видає видавництво "Нові Дні"

В. В. Павлюк — адміністратор

РЕДАГУЄ КОМПЕТІЯ:

Д. В. Кислиця (головний редактор),
О. Г. Коновал, П. І. Малай,
роман Рахманний.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ (на рік):

Канада і США — 6.50 доларів
Австралія — 4.50 австралійських доларів
Франція — 25 франків
Англія — 1.75 фунта
Всі інші країни Європи, Венесуела — 5.00 дол.
Решта країн Південної Америки — 4.00 дол.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:
A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England.

В Австралії:
S. Krywolar, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide,
S. 5001, Australia.

На Чикаго і околиці:
Mr. D. Sawertailo,
1745 Junior Terr., Des Plaines, Ill. 60016, USA

На Філадельфію і околиці:
Mr. S. Jewsevsyuj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116,
U.S.A.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

NOVI DNI
28 Northcliffe Blvd.
TORONTO, ONT., CANADA
M6H 3H1

Second Class Mail Registration Number 1668

На першій сторінці обкладинки: Мініатюри
древнього кодексу — читайте статтю на 29 ст.

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Б. Коваленко — Прости	1
О. Мандельштам — Чотири шаблі	2
М. Матула — Апостол	2
М. Ковшун — Таємниця чорноти	3
І. Діденко — Привітання з Каліфорнії	5
К. Поліщук — Привид голоду	7
Ю. Клиновий — Цілкою інакший роман	9
В. Сварог — "Нові Дні" — подвиг П. Волиняка	14
А. Кулицький — Солженіцин про національне питання в Радянському Союзі	15
О. Філіпович — Пам'яті М. Рильського	19
П. Феденко — І. Кошелівець: "Микола Скрипник"	22
С. Домазар — Власними очима	26
Я. Гвоздецький — Полтавський вечір у Мельборні	27
Д. Кислиця — Річна конференція славістів північної Америки	28
Г. Логвин — Мініатюри древнього кодексу	29
В. Шимко — Пам'ятайте Конотоп	32

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛУ ЖЕРТВУВАЛИ:

Андрій Баранник, Веллеслі, США	\$13.50
Василь Павленко, Філадельфія, США	13.50
Ганна Шерей, Елмгуст, США	8.50
Микола Андре, Бруклін, США	8.50
Віктор Андре, Бейсайд, США	8.50
Петро Сарнавський, Лонгвіл, Канада	8.50
О. Кармелюк, Санланд, США	7.00
Г. Бондар, Чикаго, США	6.50
Д-р А. Панковська, Бейоні, США	6.00
Я. В'юн, Чикаго, США	5.00
Павло Коновал, Арлінгтон Гайтс, США	5.50
ІІ. Процик, Рочестер, США	5.50
Андрій Микитенко, Детройт, США	5.00
П. Кульчицький, Австралія	4.46
А. Крамар, Торонто, Канада	4.00
О. Лисик, Ошава, Канада	4.00
Дмитро Киреев, Чикаго, США	4.00
Василь Шимко, Торонто, Канада	4.00
Роман Завицький, Філадельфія, США	3.50
Г. Прихидько, Тандер Бей, Канада	3.50
Ольга Козак, Чикаго, США	3.50
С. Федоценко, Торонто, Канада	3.50
П. Дрозд, Торонто, Канада	3.50
Омелян Денесюк, Торонто, Канада	3.50
Г. Вовкодав, Торонто, Канада	3.50
М. Перекліта, Торонто, Канада	3.50
М. Гава, Торонто, Канада	3.50
Михайло Коробець, Судбури, Канада	3.50

(Продовження на 3 ст. обкл.)

Редакція не відповідає за зміст платних оголошень.
Статті з поданими іменами авторів не конче відбивають позицію редакції.

До Президії Ювілейного Комітету
по відзначенню 25-річчя журналу "Нові Дні"

Торонто, Канада

Ньюпорт, 17. 12. 1974 р.

ВПоважана Президія, дорогі колеги, учасники ювілею, Дорогий пане Редакторе!

Довідавшись про відзначення 25-річного ювілею нашого улюбленого журналу "Нові дні", Мельбурнський літературно-мистецький клуб шле найщиріші поздоровлення з славним ювілеєм та висловлює побажання, щоб наш єдиний універсальний журнал далі прогресував у своєму розвитку, об'єднуючи навколо себе талановитих авторів та працьовитих співробітників редакції. Досі "Нові дні" тримали свій прапор досить високо, чим набули чималої популярності навіть на терені далекої Австралії серед нашої спільноти.

Було б побажаним, щоб "Нові дні" хоч коли-не-коли влаштовували конкурси на кращий твір різного жанру, що могли б внести пожвавлення як серед читачів, так і серед авторів журналу.

Тож із далекої Австралії шлемо Вам щирі побажання дальших успіхів у Вашій корисній праці для нашої спільноти.

Дм. Нитченко-Чуб
Голова Мельбурнського літературно-мистецького клубу

Божена Коваленко
Секретар

Божена КОВАЛЕНКО

ПРОСТИ

Я жити можу й тут, немов би народилась
На цій землі, хоч у юрбі іду сама,
Та тільки на Дніпро я ще не надивилась,
Дорогу з чужини завіяла зима.

Встають усе ще береги його і коси,
І синява води у думці чи у сні,
Ще змалку слухала я лемент стоголосий,
Що хвилями гуляв на березі й на дні.

Прости мені, мій рідний Придніпровий краю,
Що подалась туди, де дідько не ходив,
Що раювала там у radoцях без раю,
Шукала див, твоїх не знавши див.

І скільки б я ще не блукала чужиною,
Чекатиму усе на ту блаженну мить,
Щоб знову, по одлизі, стрінутись з тобою,
І прощення у тебе гідно попросить.

Австралія, 1974 р.

У ТОРОНТО ВІДБУВСЯ 25-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ "НОВИХ ДНІВ"

22-го грудня м.р. в Торонто відзначено 25-річчя нашого журналу і п'яту річницю відходу у вічність його засновника і першого редактора П. К. Волиняка. Прийшло на свято близько 100 читачів і приятелів "Нових днів", приблизно половина — з-поза Торонто (Гамільтон, Лондон).

Основну доповідь на ювілейному святі виголосив професор Михайло Воскобійник, який говорив про обидва періоди існування "Нових днів". (Доповідь проф. М. Г. Воскобійника скоро буде надрукована в "Н. Д."). Із короткою згадкою про П. К. Волиняка виступив Михайло Гава. Головний редактор мав слово про п'ятирічний період праці редакції — від 1970 до 1975 р. (подамо про це в котромуз із наступних чисел нашого журналу).

У мистецькій частині свята взяли участь Раїса Садова, яка проспівала під акомпанімент Тетяни Ткаченко-Прушинської чотири пісні "Не забудь юних днів", слова Франка, музика Лисенка, "В гаю заламана калина", слова Воронюка, музика Кос-Анатольського, "Утоптала стежечку через яр", слова Шевченка, музика Заремби, "Аріоза радости Тетяни" із опери "Івасик Телесик" Миколи Фоменка, та Ростислав Василенко, який помистецькому прочитав "Посланіє" Т. Шевченка і фейлетон "Спека в Нью-Йорку" Марка Кропиви (друкувався в "Н. Д.").

Відкрив свято вступним словом голова ювілейного комітету інж. Микола Валер, він же й заклав його подякою всім за труд і участь у святі, а редакції й адміністрації побажав дальших успіхів у нелегкій, хоч і почесній праці.

ПРЕЗИДЕНТ ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕР- СИТЕТУ ОФІЦІЙНО ЗАПРОСИВ ВАЛЕНТИНА МОРОЗА НА ПРАЦЮ ДО СЕБЕ

Президент Гарвардського університету Дерек С. Бок вислав 12 листопада 1974 року листа, засвідченого у нотаріальній конторі Джейна Ф. Люїса, Валентинові Яковичу Морозові (на руки його дружини Раїси Мороз), у якому (листі) офіційно запрошує В. Мороза на працю до свого університету на 1975-76 навчальний рік, цебто до Українського наукового інституту — як історика, кваліфікація якого вже відома академічним колам університету. Президент Бок обіцяє покрити всі видатки, пов'язані з приїздом і перебуванням в університеті Валентина Мороза з родиною протягом цілого академічного року.

ЧОТИРИ ШАБЛІ

1.

Ніколи я не слухав Оссіяна,
І древніх вин не куштував язик.
Чому ж мені ввижається поляна,
Шотляндії кривавий молодик?

Чому перегук ворона та гарфи
Все чую я в зловісній тишині,
І місячної ночі віють шарфи
Дружинників — так бачиться мені?...

Бо я отримав спадщину блаженну:
Мандрівні мрії-сни співців чужих.
Нудних сусідів і рідню нужденну —
Чи ж нам не вільно зневажати їх?

І припадають скарби чи не завше
Аж правнукам — не внукам чи синам.
І знову скальд, чужу баляду склавши,
Неначе власну проспіває нам.

2.

Безсоння. І Гомер. І пружність парусів.
Я кораблям лічбу довів до половини.
Цей довгий виводок, цей поїзд журавлиний,
Що над Елладою піднявся і злетів,

Як журавлиний ключ — до невідомих меж...
В священній піні — чола і рамена.
Ахейські воїни! Коли б та не Гелена,
Чи Троя вам, сама, була б потрібна теж?

І море, і Гомер — тримаються любов'ю.
Кого ж бо слухати? І ось затих Гомер.
Лиш море Чорнеє вітійствує тепер
І гуркотом важким сягає узголів'я.

3.

За гримучу відвагу майбутніх віків
І за людства високу сім'ю
Я позбавлений чаші на учті батьків,
Честь і радість втрачаю свою.

Мені скаче до горла цей вік-вовкодав,
Але ж — не породи вовків.
Тож запхай мене ліпше, як шапку, в рукав
Кожушини сибірських степів;

Де нема боягузів, не хлюпає твань,
Не тріщать під колісьми хребці,
А в красі первобутних своїх осявань
Цілу ніч голубіють песці;

Де тече Єнісей крізь простори нічні,
Де сосна до зірок дороста.

Адже вовчої крові немає в мені,
І олжа мені кривить уста.

4.

Ми на кухні скоротаєм час.
Солодко нам пахне білий гас.

Ось буханка хліба, гострий ніж.
Напомпуй-но примуса сильніш.

А як ні — мотузки десь були
Ув'язать корзини і вузли

І на станцію, за темноти,
Де ніхто не міг би нас найти.

З російської переклав

Ігор КАЧУРОВСЬКИЙ

М. МАТУЛА

АПОСТОЛ

До 110 роковин з дня народження великого
Митрополита **ВАСИЛЯ ЛИПКІВСЬКОГО**

Таким Він був, такий і завжди,
Хоч дійсність хмурилась в імлі,
Плекав зело любови й правди
Між злом неправди на землі!

Його шляхи квітчали славні,
Хоч терном встелені вони,
А Він на ниві православній
Полов засмічені лани...

Ішов безстрашний на Голготу
І, знемагаючи в борні,
У серці ніс святу скорботу
Світити в темряві вогні.

Ні часу свідки не забудуть,
Ні майбуття не звіда тлінь.
Вони іскритись вічно будуть
В серцях прийдешніх поколінь!

31. XI. 1974

Увага!

Увага!

АНАТОЛЬ ЮРИНЯК

Камікадзе падає сам

оповідання й фейлетони

184 сторінки, звичайна обкладинка

Ціна 4.00 доляри

Замовляти в адміністрації "Нових Днів"

ТАЄМНИЦЯ ЧОРНОТИ

Новела

Місис Дойлі довго стояла коло маленького столика. Розгублена, з напруженими нервами, тривожна. Боялася покласти на видельця слухавку телефона, надіючись дослухати обірвану розмову. З непорушної постаті й застиглого обличчя видно, що їй щось гостро вразило. Учителька нагло викликає до школи. Потрібно поговорити про сина. Треба зустрітися особисто. От і догадуйся. Чи можна бути спокійною, коли кожний здогад — гострий цвях у тім'я. Дня не минає, щоб десь не трапилося якогось лиха з дітьми. А ти, мати, на кожну вістку тремти, болій, вартуй.

Місис Дойлі мусить прибути до школи десь перед кінцем навчання. Часу досить, щоб зібратися. Але вона хвилюється, поспішає. То їй щось падає з рук, то хапає непаристі черевики, то бігає по кімнатах, шукаючи від авта ключі, які сама щойно прикрила своєю торбинкою. В уяві плуталися в клубок різні припущення. Від цього всього нестерпно починало стукати в скроні. Двома таблетками аспірини Дойлі намагається позбутися болю голови, повернути якийсь спокій. Згадала чоловіка. В такому стані він рішуче забороняв їй сідати за стерно авта. Та хто ж спинить матір, коли синові загрожує небезпека.

Учителька зустріла її у вестибюлі. І, привітавшись, глянула на Дойлі з таким співчуттям, що їй всю стрясло морозом. Місис Дойлі розуміла, що таким співчуттям обдаровують людину, яку спіткало якесь велике горе. Але вона не поспішала на будь-які розпити й покірно зайшла слідом за вчителькою у класу, обвішану по стінах і по вікнах школярськими малюнками.

Учителька взяла з шафи картонну течку й запросила місис Дойлі сісти до столу.

— Найперше, місис Дойлі, я прошу вас не брати близько до серця наших розмов, не хвилюватися і наперед не робити з цього трагічних припущень.

Цим вступом учителька викликала противну реакцію. Не спокій огорнув місис Дойлі, а збурена уява спалахнула передчуттям гострої небезпеки. Раптовою спазмою стиснуло їй віддих, зачастувало болючими ударами серце. Силуючи себе, щоб не закричати, вона розпучливим благальним голосом запитала:

— Але що?... Що сталося з сином?... Говоріть просто... Одряду...

— Для цього я вас і запросила. Хочу з вами порадитися. Мати швидше може завважити якусь зміну своєї дитини. Дошукатися причини. Без вашої згоди я сама не мала права вдаватися в цій справі до кого-будь іншого. Тому я вас і викликала. Хочу докладніше розпитати про сина. Ви, як мати, тривкіший маєте з сином контакт.

Щодня контролюєте його поведінку. Глибше пізнаєте синову вдачу. Чи ви не помічали в Роберта якогось психічного зламу?

Усі ці недомовлені фрази, якісь натяки викликали роздратовання в душі місис Дойлі. Але вона стримувалася й мовчала. Напружувала уяву, щоб збагнути, до чого всі ці "наздогад" ведуть. Та коли до її вуха впали слова, страшні й колючі, про психічний злам, її всю кинуло в жар, а в широких застиглих очах пам'ять ніби в одну мить хтіла закумулявати всі кроки синові поведінки. Вона довго, наче кам'яна, сиділа мовчки під тягарем своїх пригадок. Але нічого не могла згадати. Вийняла з торбинки хустинку й байдужим рухом витерла спітніле чоло.

— Я нічого не розумію, — упалим голосом озвалася Дойлі. — Нічого ніколи не завважувала. Що могло викликати у вас таку підозру в поведінці мого сина?

Учителька про себе зраділа, що, нарешті. Дойлі сама своїм конкретним питанням підвела її до заслони делікатної вразливої справи.

— Гаразд, місис Дойлі. Ви зрозумієте. Поясню вам наочними прикладами. Гляньте! — показала вчителька рукою на стіни, завішані малюнками. — То все малюнки учнів. Всі вони, ви помітили, горять барвами. А тепер...

Учителька зробила довгу павзу. Ніби вагалася — показувати чи ні. Застережливо глянула на Дойлі, що незмигним поглядом очей благала її: не мучте мене, кінчайте.

— А тепер гляньте на малюнки вашого сина.

Учителька розгорнула течку й почала показувати місис Дойлі синові малюнки. Дойлі жадібно впивалася в кожний малюнок і не могла збагнути, до чого це все. Та вчителька поспішила їй з допомогою.

— Чи ви завважили? Всі малюнки вашого сина чорні. Що це? Дефекти зору, чи наслідки інших, глибших, причин? Психічного надламу? Я боюся сама зважитися на якісь висновки. Це може дослідити тільки доктор-психіатр. Тому я і вдалася за поміччю до вас. Я змушена була дістати вашу згоду.

Від цих пояснень учительки в очах Дойлі зробилося чорно, як у течці з синовими малюнками. Закрила руками обличчя. Заніміла. Учителька злякалася. Не сталося б ще сердечного удару. Кинулася в іншу кімнату й принесла склянку холодної содової води.

— Випийте, місис Дойлі. Не побивайтеся...

Дойлі надпила води. Подякувала. Довгим мутним поглядом подивилася на дитячі малюнки по стінах, перекинула декілька синових малюнків і встала з-за столу.

— Спасибі за увагу до сина... Я пораджуся про це з чоловіком, — сумно проказала Дойлі і, наче п'яна, вийшла з приміщення школи.

Як вона доїхала додому, не пам'ятала. Не бачила на перехрестях вулиць світлофорів. Не чула наглих різких сирен. Усе перед нею крутилося, наче листя, підхоплене вихром. А в мозок навратливо нестерпним боєм стукали страшні слова: доктор психіатр!... Доктор психіатр!... Від цих вразливих слів поспішала втікти шаленим гоном авта. Від цієї нерозсудливої безконтрольної їзди вона очумалася тільки в роздягальні своєї хати, побачивши на підлозі ранець з книжками та синову одягу. Все це валялося в такому хаотичному стані, що місис Дойлі охопив жах. Завалений глиною черевик лежав на ранці з книжками. На черевикові вовняна шапочка з червоною китичкою. Другий черевик — аж біла пральної машини. Посередині підлоги розпластана куртка з вивернутим рукавом. Хоч не раз їй доводилося давати лад синовим речам, але вона не надавала цьому великого значення. Поприбирає, бувало, мовчки, поміє взуття і на цьому кінець. Та після розмови з учителькою ця безладь викликала в душі Дойлі інше почуття. Видавалася чимсь страшним, ненормальним. І слово "психіатр" ще настирливіше впливало їй у мозок, як смола до ступака. Не могла його позбутися. Воно росло, як той павук з довгими мацаками й підгортало кожную набіглу думку, викарбовуючи незграбне й розпучливе слово — психіатр... психіатр...

Кинулася по кімнатах шукати сина. Ритмічно-частий стукіт з пивниці зупинив її. Прочинила двері, хриплим голосом спитала.

— Це ти, Бабі?

— Я, мам!! — почувся з пивниці синів голос.

— Ти, може, голодний? Хочеш їсти?

— Ні, мам! Я вже випив склянку молока і з'їв донат. Обідати буду разом з татом.

Дойлі заспокоїлася, почувши синів голос. У кожному його слові, висловленому, здавалось, так просто й логічно, не відчувалося якогось збочення від нормального. Вона вернулася в передпокій, впала на канапу і, притиснувши рукою гаряче чоло, потонула в немічному безпам'ятстві. Вона не почула навіть, коли чоловік її повернувся з роботи. Він довго стояв біля канапи, не зважаючи до неї озватися. Закинута незвично на бильце канапи її голова, бліде обличчя, розкриті уста викликали в нього неспокій. Коли дружина, нарешті, поворухнулася, підвелася, чоловік тривожно її запитав.

— Люба!... Що з тобою? Ти хвора?

— Тс-с! — поклала дружина собі палець на уста й мотнула очима на двері до пивниці. — Не я.... Наш Бабі хворий... — крізь сльози відповіла дружина й припала обличчям до грудей чоловіка.

— Бабі? Що з ним?

Дойлі розповіла до подробиць про виклик до школи і її розмову з учителькою.

Містер Дойлі, як ошпарений, кинувся до телефону. Довго говорив. З коротких фраз дружина зрозуміла, що чоловік розмовляв з доктором психіатром.

— Не побивайся, люба, і не муч себе, — поклавши на видельця слухавку, — притишено потішав чоловік дружину. — Я домовився з доктором. Завтра він може прийняти вас між четвертою і п'ятою годинами. Хлопця щоб ти привела разом з учителькою. Захопите з собою і його малюнки. Але ні словом не говоріть синові, що ви йдете до психіатра.

Дивно відбувалася вечера цього дня у родині Дойлі. Син не міг зрозуміти надмірної уваги, яку виявляли до нього батько й мати. Запобігливо підсовували йому страву за стравою. Запитують, що б він хотів ще з'їсти. Як йому смакує. А самі з прихованою тривогою стежать за кожним рухом сина, намагаючись уловити якийсь відхил від нормального, що завдає їм усім стільки турбот і жене до психіатра шукати порятунку.

Роберт смачно шморгнув носом пахощів печені, перебіг очима по стравах, щасливо сплеснув руками і, схопивши мишину з солодким, почав вечерю з десерту. Батько й мати сполохано збіглися поглядами, але нічого синові не сказали. Боялися глибше вдивлятися в те, про що самі ще добре не знали. Місис Дойлі сумно спустила очі й глибоко зідхнула. У думках вони обоє себе картали, що їх син випав з належної уваги. Дякували в душі учительці, що вчасно їх направила вдатися до психіатра.

Другого дня місис Дойлі й учителька привели хлопця до психіатра. Асистентка ввічливо зустріла їх у почекальні, запросивши всіх якусь хвилючку заждати. Дойлі помітно хвилювалася, наче тут, у психіатра, мала розкритися перед нею страшна трагедія з її єдиним сином. Непевність і сумнів закрадалися і в душу вчительки. Чи не поспішила вона з своїми прогнозами. Ці питання викликали в учительки ще більшу розгубленість. Але течка з чорним нашептом її запевняла, що іншого виходу немає, що тільки психіатр може кинути ясне світло на темну пляму вимушеної ситуації. У цьому вона сподівалася дістати підтвердження своїх передбачень і трохи цим себе заспокоювала.

Своею появою на порозі і привітним окликом: — О, скільки до мене гостей! Галло! Галло! — доктор наче крилом змахнув болючі питання самоаналізи стурбованих пацієнтів. Від його веселого тону, щирого усміху, ясноблакитного, аж сліпучого, костюма й оливкової краватки в золотих дукатах стало в почекальні наче ясніше і просторіш. Доктор мав вигляд середнього віку людини, рухливої зграбної статури, хоч уже з посрібленими скронями темної чуприни.

— Прошу, заходьте! — звернувся доктор до відвідувачів, показуючи рукою на двері свого приміщення.

Місис Дойлі й учителька завагалися.

— Як то? Усім разом? — подумали про себе.

Але хлопець, не надумуючись, миттю шугнув до другої кімнати і жінки сміливіше пішли слідом за ним. Ще більше їх вразив вигляд кімнати. Вона жодними ознаками не нагадувала докторського кабінету. Швидше вона подобала на музей дитячого світу.

Доктор запросив жінок сісти і сам уместився навпроти них у фотель. Узяв із рук учительки течку з малюнками, переглянув кілька з них, наче між іншим і, не сказавши про них ні слова, поклав течку собі на коліна. Хоч доктор і розмовляв з пацієнтами, перекидався репліками з якихось сторонніх питань, ніби для годиться, але насправді він не спускав з ока поведінки хлопця. Роберт, вражений безліччю речей, якусь мить стояв непорушно біля порога. Як та голодна бджола, що впала на рясне суцвіття, кидається з квітки на квітку, вбираючи солодкий нектар, так і хлопець перебігав очима з полиці на полицю, вагаючись, на яку привабу кинутись йому. На полицях перед ним миготіли барвами та відсвітом нікля маленькі моделі авт та багатьох сучасних інших технічних вигадок і прикрас.

Роберт довше спинився очима на полиці з моделями човнів. Підбіг до них і довго розглядав конструкцію кожної моделі. Вихопив потім найбільшу і, піднісши вгору, радісно до матері гукнув.

— Мам! Глянь! Човен точнісінький, як я змонтував у себе дома.

Усі стримано засміялися. Доктор ніби на це тільки й чекав. Перепросивши жінок, він поклав собі під пахву течку з малюнками й підійшов до хлопця.

— Ти любиш монтувати човни? — заохочуючи до розмови, запитав доктор хлопця.

— О, є-є, сер! Я все люблю монтувати. Тато купує мені різні машини в розібраному стані. А я за рисунком і номерами складаю все до купи. Такий човен має в мене моторчик на батарейці. Натиснеш на контакт і човен в русі. Сам пливе по воді.

— З тебе буде колись добрий інженер, — радо поплескав доктор у плече хлопця.

— Можливо, — сміливішав Роберт. — Я це дуже люблю. Я хочу змонтувати модель літака. Моторчик працюватиме на справжній газоліні. Він дуже вищить, як летить. Його треба тримати на лані. Я бачив, як біля такого літака вправлялися студенти.

— Ти, думаю, любиш кохатися і в якомусь спорті? — зацікавився доктор.

— О, є, сер! — з захватом підхопив Роберт. — Узимку я на лижах спускаюся з найвищої гори або заметами ганяю на скіду. Влітку люблю полювати на велику рибу.

— О, на рибальстві вправляєшся? — щиро вигукнув доктор. — Ти був би мені добрим колегою. Рибальство — мій найулюбленіший спорт. Може ти вже маєш і такий трофей, як у мене?

Доктор взяв Роберта за плечі й підвів його до опуда з великої риби.

— Знаєш, що це за риба? — цікавився доктор.

— Так, знаю. Це смалмаус бес. Я зловив був трохи меншого. Але я хочу мати опуда з маскаланджі. Я полюю все на маскі.

— І ти ніколи ще не вполював маскі?

— Аж два вполював. Це сильна, бистра і дуже хитра риба. Але мусів упустити назад у воду.

ПРИВІТАННЯ З КАЛІФОРНІЇ

“НОВІ ДНІ”

(У срібний ювілей)

Чверть сторіччя пройшло, як вони народились. Рідним батеньком їх був Петро Волиняк. Справжня радість була у всієї родини!... А у ворога злого з'явивсь переляк...

Їх в походи водив немов той Святослав... Майже двадцять років він невтомно їх вів (з екзили він нації іспити склав!...), Хоч не встиг повести в вільний Київ... Згорів.

Підхопив їх відразу професор Кислиця І повів як колись Волиняк їх водив, до вершин!... А на них придивлялися лица любі-мудрі в екстазі (ім, вдячний, годив).

Вдячні внучки народу теж згадують будуть Павлюків і Рахманного. Пишкала й Ваця, Маляра й Коновала... В віках не забудуть тих, чия в “Нові дні” була вкладена праця!

“Нові дні” в чужині наш похід фіксували, — наші успіхи, радощі, творчості болі... І вістки з України тут всім подавали... Їй прохали у Бога щасливої долі!...

Читачі з них пили вар зцілющий, живущий... І кріпились на силах своєї душі!... Автори сьчали нації дар невмирущий, Їх почує Вкраїна в столиці й глуші!

Іван ДІДЕНКО

Лос Анжелос, Каліфорнія

— Як то? Впіймав і пустив? — здивувався доктор. — Адже ти хочеш мати з маскі опуд.

— Даруйте, сер! Не вистачило одного інча. Треба двадцять вісім, а мої маскі мали двадцять сім.

— О-о! Ти, бачу, справжній мисливець. Не ламаєш законів рибальства. Любиш природу, спорт. А чи ти любиш малювати? — пильно стежачи за виразом Робертового обличчя, спокійно запитав доктор.

— Часом, сер. Як то, буває, потрібно. У школі.

— А що ти любиш малювати?

— Яхти на озері. Особливо, коли заходить сонце і небо й вода палахкотять вогнем. Також люблю малювати авта й літаки.

— І авта? — перепитав доктор, на мить замишлювався. Глянув на полицку з моделями авт. Посміхнувся про себе, ніби щось згадавши, й запитав знову Роберта. — А якого кольору ти купиш собі авто, як будеш дорослий?

Докторове запитання заінтригувало хлопця. Задоволено посміхнувся і, примруживши очі, став вибирати собі в уяві найулюбленішого кольору авто.

— Я купив би собі авто золотавого кольору... Або вишневого... Або яснооранжевого.

— Чудово, Бабі! Всі гарячої інтенсивної барви. Такі авто далеко видно. А ну поглянь, чи в моїй колекції є такого кольору моделі.

Роберт підбіг до полицки з моделями авт. Пербіг очима. Радісно гукнув.

— Сер! Та у вас тут моделі всіх, мабуть, кольорів, що є на світі! Ось оранжовий, — підніс догори модель. — Ось вишневий, золотий. А це ось ясноголубий...

— Добре, добре, хлопче! Матимеш щастя колись вибрати собі авто бажаного кольору.

Доктор споважнів. Скоса зиркнув у бік учительки й місис Дойлі. Жодного натяку на якийсь дефект у очах хлопця. Найменших ознак дальтонізму. — В чому ж проблема? — Запитував сам себе доктор. Розкрив течку, підкликав до себе Роберта.

Учителька й місис Дойлі вслухалися в кожне слово діалога, який точився між доктором і сином. За сміливими й дотепними синовими відповідями Дойлі навіть забула про причину її наглої візити до психіатра. Але докторове запитання, чи син любить малювати, знову збудили її уяву. Вона подалася постаттю вперед, напружилась, ніби всю себе убрала у слух і зір. А коли доктор розкрив течку з малюнками і підкликав до себе сина, місис Дойлі затамувало віддих і ось-ось, здавалося їй, спиниться серце. Захвилювачася й учителька. Схопилася з місця. Це бо зближалася мить, за якої, нарешті, мусить спеціаліст психіатр розкрити тайну психічного надламу її учня. Але далі вчителька не осмілилася зробити ні кроку. Якось незрозуміла сила її раптом спинила на місці.

— А поглянь но, Бабі, сюди... Чи пізнаєш ти ці малюнки? — запитав доктор хлопця.

Роберт перекинув декілька замальованих аркушів. Та, пізнавши, що все це твориво його рук, сконфужено гукнув до матері.

— Мам! Навіщо ти принесла сюди цю мою мазню?!

Дойлі не знала, що синові відповісти. Їй до голови бухнуло шумом з такою силою, що вона втратила здатність і чути і говорити. Міцно вп'ялася руками в крісло і мовчки дивилася то на доктора, то на сина.

— Нічого, нічого, Бабі. Не хвилюйся. Всі малюнки твої непогані, добрі. Тільки ти мені от що скажи.

Доктор взяв Роберта за руки, притяг його ближче до своїх колін і, привітно дивлячись йому в очі, тихим чулим голосом його запитав.

— Ти любиш авто і вишневі, і золотаві... Білі яхти... Голубі човни... А чому в тебе все намальовано так чорно?...

— Даруйте, сер! — зобіджено, але рішуче заперестував Роберт. — Я в класі сиджу за останнім столом. Доки до мене дійде скринька, товариші розберуть всі кольорові олівці. Мені зазвичай залишаються тільки чорні. Що я мушу робити? Малювати чорними...

КОНЦЕРТОВЕ ТУРНЕ КАПЕЛІ БАНДУРИСТІВ

Капеля бандуристів імени Тараса Шевченка під керівництвом Григорія Китастого у травні цього року вирушить знову з концертами.

Цим разом концертування Капелі буде відбуватися лише у східній частині Америки й Канади.

Капеля завітає з концертами не лише до більших міст, як це було останніми роками, а й до менших, щоб мали нагоду послухати її й ті наші земляки, які вже не чули Капелі понад десяток років.

Плян концертної поїздки Капелі:

9 травня 1975 р.,	П'ятниця	Йонгсавн, Он.
10 травня	Субота	Пітсбург, Пен.
11 травня, день	Неділя	Буфало, Н. Й.
11 травня, вечір	Неділя	Рочестер, Н. Й.
12 травня	Понеділок	Сіракузи, Н. Й.
13 травня	Вівторок	Албані, Н. Й.
14 травня	Середа	Трентон, Пен.
15 травня	Четвер	Балтімор, Мер.
16 травня	П'ятниця	Філядельфія, Пен.
17 травня	Субота	Ньюарк, Н. Дж.
18 травня	Неділя	Нью-Йорк, Н. Й.
20 травня	Вівторок	Нью-Гевен, Конн.
21 травня	Середа	Гартфорд, Конн.
22 травня	Четвер	Бостон, Масс.
23 травня	П'ятниця	Монреаль, Кве.
24 травня	Субота	Садбері, Онт.
25 травня	Неділя	Торонто, Онт.

Керівництво капелі буде дуже вдячне тим громадянам і організаціям, які виявлять бажання допомогти в організації концертів в окремих містах.

У кімнаті на мить запала мертва тиша. Доктор якимось боком, через плече, довгим поглядом глянув на вчительку. Але нічого їй не сказав. Учителька важко впала у крісло й обхопила руками голову. Доктор потішав хлопця.

— Нічого, хлопче! Мама купить тобі кольорові олівці і ти замалюєш ними свої авто і яхти.

По цьому доктор підійшов до жінок. Повернувшись до вчительки, він добре розумів теперішній душевний стан учительки, а тому жодним словом не натякнув про її поспішну й перечулену діагнозу. Прощаючись із місис Дойлі, доктор, посміхнувшись, жартома докинув.

— Сподіваюся, що ви все зрозуміли. Буває. Ваш син не викликає жодних проблем.

Цього вечора в родині Дойлі за вечерею було дуже весело.

1974 р.

ПРИВИД ГОЛОДУ

Сучасна волинська легенда

Довідка про автора. Клим Лаврінович ПОЛІЩУК нар. 25 листопада 1891 р. в містечку Краснопілля Житомирського повіту на Волині. Учився в Петербурзі — спочатку в "Художественно-рисовальном училище при Академії Художеств", потім у Психоневрологічному інституті та на Кооперативних курсах (1909-1912). Не маючи засобів, покинув Петербург у 1912 р. й повернувся до Житомира, де працював у Волинському губерн. земстві. У серпні 1914 р. (початок війни) був заарештований за "мазепинську діяльність" і висланий за межі України.

Як поет і прозаїк друкував свої твори з 1909 р. в газ. "Волинь", "Рідний край", "Громадська думка" та у львівському журналі "Дзвінок". Після 1914 р. його твори друкували "Промінь", "Український голос", а в революційний час — "Робітничка газета", "Народна воля", "Літературно-науковий вістник", "Музагет" і "Мистецтво". Десь у 1920 р. відійшов з армією УНР на еміграцію. У Львові написав низку оповідань і повістей. Здається, 1924 р. повернувся на Україну, твори його відтоді друкували "Червоний шлях", "Життя і революція", "Глобус", "Нова громада". Після арешту в тридцять років доля його невідома.

До нас потрапило кілька творів Кліма Поліщука, писаних дуже акуратно рукою, під кожним із них поданий рік і місце написання. Припускаючи, що ці твори не були ще друковані, починаємо містити їх у нашому журналі.

Душа народня, як безодня... У ній заховані всі жадання й передчування... Хто б про що не турбувався, а селянин усе про земельку думає і так намагається зазирнути в лице кожного наступного літа — "чи добрий урожай буде?"...

В розмовах про майбутнє літо минає довга й сувора зима, в білій млі якої родяться й виростають казки бурхливого сучасного народнього життя. Так, ще за рік до Великого голоду на Україні, народня маса вже відчувала його й творила свої дивовижні казки про нього.

Позаторік трапилося мені записати одну таку казку на "Червоній" Волині. Яке її коріння, хай уже інші думають, а я лише подам те, що розповіли мені у тій "волинській, тихій стороні"...

Пора була сутужна, саме на провесні, як над Збручем змінювався "новий кордон", а над Дніпром "ліквідувався" бунтарний Махно... Селяни на селах чухалися в потилиці і, виплачуючи "продподаток", не знали — як то самі дотягнуть до жнив. Надія на жнива не була ясною, бо третина полів стояли незасіяними, а те, що й було засіяне, не пишалось добрими врунами...

"Ото, — розповідали мені, — в селі Сербах, що коло містечка Чуднова¹⁾ жив собі один дуже бідний чоловік. Сім'я в його була чимала: він сам, його стара мати (батька розстріляли пани) і четверо малих діток. Жінка його лежала в гарлячці й не могла навіть порушитися. Хліба в хаті зовсім кусочка не було, бо все ще минулої осені зарекували, а в інших господарів тепер усе забрали, що й не було в кого порятуватися. Одно-однісенька корівчина на подвір'ю залишилася, — жінчині придане, — яка мало-що не падала з ніг від голоду.

Але от одного разу, як стояв у Чуднові ярмарок, порадився чоловік зі своєю старою матір'ю та хворою жінкою, — чи продавати корову, чи ні, бо все село оббігав, а ніде не міг дістати ні шпентика. За порадою матері й жінки взяв сей чоловік корову за роги й повів її з двору. Звісно, малі діти плачуть за коровою, — бо то дитяча мати — годівниця...

До Чуднова на ярмарок ішов сей чоловік зі своїм кумом, який був із свого ж таки села.

Ідуть вони ото обоє, а за ними й перед ними йде та йде багато ще народу всякого. Той іде купувати, а другий продавати, бо на те й ярмарок...

Ідучи тихо собі розмовляли. Коли тут їх надгогнав якийсь старець Божий²⁾ і питає:

— Куди так чимчикуєте, люди добрі?... Чи не на ярмарок?...

— Так на ярмарок! Останню корівчину на заріз... — промовив кум замість того чоловіка.

— Кепсько, — говорить старець, — що останню корівчину ведете, але що ж робити, як і без хліба горе...

Сказав і подався собі далі.

Прийшов той чоловік зі своїм кумом на ярмарок і продав корову за 40 старих золотих "царських" карбованців. Купив пуд муки, діткам годинця, жінці лікарства в аптеці по записці, що вже тиждень тому як лікар написав, тай собі також купив якусь свитину на плечі, бо не мав у чому до людей вийти. На те все розтратив він цілу половину грошей, але не дуже цим журився, бо думав якось дотягти до жнив. Справившись з покупками, подався самотою додому, бо кум його десь на ярмарку загубився. Іде він полями, поспішається, а тут уже й смеркається. Заки зайшов до ліска, що близько села стояв, то навколо майже півня стала. Від швидкої ходи його стала пекти згага, і він пригадав собі, що в ліску,

— — —

¹⁾ м. Чуднів, Житомирської округи, на Волині.

²⁾ Старцями Божими селяни часто називають дідів-лірників.

недалечко від дороги була маленька криничка з погожою водою, куди він, не довго думаючи, завернувся, щоб води напиться. Підійшовши до тієї кринички, він, навіть не розглядаючися, хотів уже напиться, коли тут хтось гукнув: "А то що?!..." Злякався той чоловік і дубом став. Перед ним стояв той самий старець Божий, який стрівався по дорозі на ярмарок, тільки так, у чому мати на світ породила: голісенький, нічим не прикритий, лише поясом підперезаний.

Став чоловік перед ним і не знав, що робити. Стояв і дивився — то на діда, то на криничку. Розглядаючися, помітив, що над криничкою лежали три житніх снопи...

— Еге, який ти жаднуший!... Підійми-но перше отсі снопики, а тоді, як зможеш, то й нап'єшся!... — говорив дід, показуючи на снопи, що лежали над криничкою. — Але спершу всього прикрий мене, щоб я не світив перед Божим миром своїм голим тілом, а за це я тебе нагороджу так, як ти й не сподіваєшся...

Оглянувся чоловік, чим би таким прикрити діда, та й зняв зі своїх плечей куплену свиту і віддав її йому.

— Ну, — каже дід, — тепер візьми й переклади ці снопи з одного місця на друге, а тоді й питимеш воду...

Підняв чоловік одного снопа, а він такий легкий, що навіть і не чути його, як перина яка. Другий сніп був ще лекший, а третій сніп, як із каменю, що ледве зміг його порушити. Зібравшись з силою, він таки підняв його й переклав до других двох снопів. Та тільки він підняв сього снопа, як із нього посипалося добірне жито й полилася кров червона. Полилася кров геть біля кринички і в саму криничку, аж вода в ній стала червона.

— Тепер, — каже дід до чоловіка, — подивися в цю криничку, чи будеш ти з неї пити?...

Глянув той чоловік у криничку, а там і не розібрати, що діялося: якісь люди чогось боролися одні з другими, гострі ножі всаджували один в другого, що чоловік аж перелякався і сказав: — ні, не буду я сеї води пити, а тільки прошу сказати мені, що се значить? Дід став говорити: "Ото, сину, перший сніп, — сей рік; другий сніп — будучий рік; а третій сніп — рік, що настане після сих обох... Як бачиш сам, то перші два снопи легкі, що означає й роки неврожайні, а третій сніп, то третій рік, урожайний буде, але радити ніхто з нього не зможе, бо замість води, кров'ю своєю міситимуть хліб свій і не вб'ють його в пельку свою... А я сам називаюся Голод... Ось ти бачив мене, як я стояв голий перед тобою, але за те, що ти прикрив мене, я дарую тобі третього снопа, якого ти вдома обмолотиш і вистане тобі аж до нового хліба, як буде врожай багатий.

Тут Голод став кричати: — "Істи!... істи!... — і так зщез із виду. Чоловік зостався сам-один

над криничкою, а коло нього лежав і той сніп, що дід Голод подарував. Не пив уже він тієї води, тільки взяв снопа і на превелику силу подався додому, бо було вже дуже пізно...

Чоловік, розказавши жінці про свою пригоду і обмолотивши того снопа, намолотив декількох корців жита й намолов муки, та нагодував голодних дітей. Люди кажуть, що як би того снопа той чоловік не молотив, але з того ніякої позначки нема, що його молочено. І той чоловік, як тільки не стає йому хліба, так зразу ж молотить снопа і годує свою сім'ю, а за ті гроші, що zostалися в нього, він купив телицю, а з телиці стала корова...

Кажуть, що цей сніп необмолотиться доти, доки не настане той урожайний і кривавий рік!...

Отся легенда переходила від одного до другого і кожний, почувши її, казав, що — "як видно, то дуже вже прогнівили Бога наші люди, коли мало йому того, що вже було, а ще й більшого хоче"...

Однак, ця легенда не є найновішою, бо легенди останніх днів зробили її лише казкою, якою є тепер усе селянське життя на Україні...

1924 року, 10 січня, м. Львів.

ВІДБУЛАСЯ ВИСТАВКА РІДКІСНИХ ДАВНІХ УКРАЇНСЬКИХ РУКОПИСІВ І ДРУКІВ У ГАРВАРДІ

Кембрідж, Масс. — 13-14 грудня 1974 р. в центральній бібліотеці Гарвардського університету (бібліотека Гутона) була влаштована виставка рідкісних українських давніх рукописів і друків, які знаходяться в Гарварді. Йдеться тут насамперед про ряд видань з-перед 1800 року. Серед виставлених зразків були першодруки Івана Федоровича зі Львова ("Апостол" з 1574 р., оригінал, та факсиміле "Букваря" — також з 1574 року) і видання з Острога "Псалтиря і Нового завіту" з 1580 року. XVI ст. було зарепрезентоване трьома виданнями, як і XVIII ст. На виставці був оригінальний рукопис Григорія Сковороди "Розговор" з 1781 року та видання "Слова о полку Ігоревім" з 1800 року. З XIX ст. були перші видання "Енеїди" І. Котляревського, "Малоросійські повісті" Г. Квітки, "Кобзар" Т. Шевченка, "Ластівка" з творами Шевченка, Куліша, Гребінки та інших, "Чорна Рада" П. Куліша. "Вечори на хуторі біля Диканьки" М. Гоголя "Малоросійські пісні" і "Богдан Хмельницький" М. Максимовича та "Українська абетка" М. Гатцука. З еміграційних рідкісних видань були "Пісні Т. Г. Шевченка, заборонені в Росії з 1800 року (жєнезьське видання М. Драгоманова).

Каталог виставлених видань з описом зладив бібліотекар Українського наукового інституту Гарварду Едвард Касинець.

ЦІЛКОМ ІНАКШИЙ РОМАН

(Закінчення)

III

"Роман про добру людину" — це дальший крок у вихідному рухові прози Емми Андіївської. Водночас він, у деякому сенсі, є розвитком філософських поглядів письменниці, висловлених у романі "Герострати", підсумком таких основних понять людської моралі, як добро і зло.

Я не вагаюся подавати цитати з романів письменниці і тому, що хочу познайомити з її прозою тих, що її ще не читали, і тому, що я не гіден висловити її думок компактніше, ніж вона сама. Ось три фрагменти із тих же "Геростратів", які висловлюють її погляди про добро і зло:

Адже не дарма оновлене поняття про добро і зло приніс Христос. Таке поняття спроможний принести лише Бог, бо з аспекту смертних ці поняття зрозумілі тільки з аспекту вічності. У вічності зло не існує, хібащо тільки добро, яке існує саме собою і яке люди без протиставлення його злу відмовляються пізнати, мовляв, добро без зла непізнавальне. Наче на те, аби пізнати яблуко, конче треба пізнати кислу капусту.

...зло існує лише в смертному. Зло — не що інше, як вияв смертності і людство лише через непослідовність приписує йому самостійне значення, протиставивши його доброті. До доброти не існує протилежності. Відсутність доброти це не зло, а порожнє місце. Бо не злом міряється доброта, а лише добром.

— Бог лише добрий, лише добро. Вже тому, що все вічне позбавлене й натяку на зло, оскільки це суперечить самому поняттю вічності. З хвилиною, коли вічне виявило б у собі первні зла, воно перестало б існувати. Це те саме, що з заповідями. Якби люди вірили у свою вічність, отже дійсно належали б до вічних, вони не потребували б дотримуватися жодної заповіді, бож заповіді свідчать не про Бога, а про людське неіснування в потойбіччі. Для людини, що не вмирає при знищенні її тіла, — "не убий" позбавлене будь-якого глузду. Десять заповідей *заперечують*, а не *стверджують існування* Бога. І це знав Мойсей. Він бачив Бога і розмовляв з Ним. Лише їх розмова була настільки іншою, ніж це передано в Біблії, що Мойсей не відважився розповісти її людям. Люди закам'ювали б його, почувши, що Бог не такий, яким вони Його хочуть собі уявити.

На початку свого твору "Роман про добру людину" Андіївська дає до нього таке motto, про-людю про силу доброти людського серця:

Безмежна доброта — рідке явище. Доброті природа відпустила місця — лише як виняток

з її правил. Добру людину нищать, затоптують, коли ж нема сили знищити — глузують, знущаються, і вона завжди гине. Але якби не народжувалася ця безмежно добра людина, яка нагадує нікчемним сотворінням про божественність людського покликання, весь світ не проіснував би й миті. Все буття рознесено б на друзки, і воно ніколи не втілювалося б знову. Бо навіть злі, мерзенні й підлі креатури не проіснували б і одного віддиху, якби всього буття не виправдувало існування безмежно доброї людини. Її затоптують, однак через неї, і то виключно через неї, рухається світ.

Хоч у своєму романі письменниця ніби під телескопом розглядає всі види того етичного поняття, що зветься добром, але й зло, як антипод, знаходить у ньому своє найширше висвітлення. Саме воно, зло, ілюстроване в романі з величезною щедрістю і фантазією — його бо на світі так багато, що добро — це тільки незначна частинка історії людства. Основне твердження письменниці в її романі таке:

...сатана спроможний убивати й чинити зло виключно *руками людей*, яких йому вдається залакати й принадити! І в цьому не лише загибель, а й порятунок людства! Бо зерно добра є в кожній людині, хоч і якій, здавалося б, злочинній.

Тло роману — історія одного українського табору в Німеччині по 2-й світовій війні. Його авторка називає — це табір у Міттенвальді під Альпами, що став уже темою кількох творів нашої еміграційної літератури, а серед них і повісті Миколи Понеділка "Рятуйте мою душу". Ті табори, а їх на останніх побойовищах Гітлера, отже в Німеччині, Австрії й Італії, було досить багато, стали глибокими ранами на живому тілі повоєнної Європи і водночас озерами людського горя, що вилялось із чорних морів сталінського царства. Так оцей табір, де зійшлося стільки нещасних дол з української землі, став ілюстративним матеріалом поглядів письменниці на зло, не стільки зло індивідуальне, заподіяне однією фізичною людиною іншій, скільки зло державне, що могутніми лабетами стиснуло в собі цілі народи, а в їх числі і наш народ.

Як Свирид у поемі Тодося Осьмачки "Поет", Емма Андіївська зводить бій з російською державною машиною, що винесла на п'єдесталь ЗЛО, коли воно слугує імперії, виключно — аж страшно сказати! — з убивством народів. Письменниця знаходить нові слова, нові образи, нові формальні засоби, щоб з небувалою силою розкрити нашу національну трагедію, яку, щоправда, тільки в мініатюрі вдалося показати ще То-

досеві Осьмаччі. Андіївська, як і Солженіцин, визбирала й показала сотні українських трагедій та розказала про них без лірики і патетики.

У центрі роману — його герой Дмитрик, що ніби шапкою накриває різні сюжетні нитки і пов'язує їх в одну цілість. Він — колишній вояк УПА, а в таборі — організатор спекулянтської шайки. Походження його подвійне: раз він народився на батьківщині Сковороди, раз у якомусь глухому прикарпатському сільці. Письменниця хотіла, мабуть, підкреслити соборність свого героя. Хоч вона не називає Дмитрикового прізвища, але помалу і впевнено веде його до остаточної мети: на кінці роману він, як аскет, зрікається всіх земних благ, отже й скринь шоколяди, консервів та інших наспекульованих мастків, і йде у світ чинити добро. Повільне Дмитрикове перетворення в добру людину, почасти під впливом "нетілесної корови", яку він убив, — це один з багатьох гротесків у романі, — почасти під впливом повчань Терещенка, одного з численних професорів у таборі, що такими чи іншими рисками свого характеру нагадує Сковороду, психологічно проведена з прикметною письменницької майстерністю. Довкола цього героя-спекулянта — його товариші, члени шайки, третьо- чи четверторядні персонажі. Від нього, врешті, фабула розходиться різними сюжетними лініями, що тільки деколи сходяться, щоб знову розійтися, із своїми окремими героями, отже передусім з двома пресимпатичними відьмами — бабою Грицихою і гуцулкою бабою Кирилихою, власницею чародійної люльки, виклепаної із Довбушевої бартки, — їх авторка наділює не лише надприродними прикметами, але й своєю любов'ю, — далі з професорами Терещенком і Кавою, — без них українські табори не виглядали б так, як виглядали щось ніби мозок витік із тіла нації, — далі із святою людиною, православним свячеником о. Гудзієм, що має схильність до чарки, із Стецьком Ступалкою, теж п'яничкою, якого авторка посилає до пекла, з юродивим Гевриком, з Тарасом Гурийовичем Семихаткою, що вирвався живим із клуні, яку "енкаведешники" при відступі з України спалили разом з кількома десятками людей — шевцем Аристидом Киндзєю, що завжди шив замалі черевики, із глухонімим Кіндраком Голубом, свідком апокаліптичного Страшного Суду, з Юхимом Кошельником, який, будучи під володінням "енкаведешників", "не відстояв людину в собі", із сексотом Дюрченком, що визнає, — і я знову цитую, — "єдину національність — зло, бож вони скрізь однакові, їхні ідеї чи їхня батьківщина — це їхня шкура й кишки", — і т. д.

А я все таки буду милосердний і не згадаю всіх героїв "Роману про добру людину" — їх у ньому майже двісті. Кількість героїв — одна з підстав, такої тематичної ширини твору, сюжетну нитку якого таки дуже легко втратити. Всі його герої — добрі або злі, але всіх їх письменниця веде добре продуманими стежками, зіткнувши величезне епічне полотно — здається, найбільше і

найповніше в усій дотеперішній українській літературі.

Видива, маячіння — чи як наслідок поганої горілки, чи снодійних зел, легенди, фантастичні гротески — від часу Гоголевих "Вечорів на хуторі біля Диканьки" не появилось на сторінках нашої літератури стільки чортів, — міцно сплітаються з нормальним сприйманням дійсності, вони займають таке велике місце в романі, що надають йому дво-, а то й тривимірності. От у таборі відкривається діра до пекла, Дніпрові хвилі (а вони не вода, а людська кров) плещуться поверх Карвенделю, на Хрещатику московські "енкаведешники" обливають пам'ятники великих українців нечистотами, — натяк на шовіністку, що безкарно полагодила свою фізіологічну потребу на підніжжі пам'ятника Шевченкові, — похорон Христі Мокрієнко, баталія за Копиленків баняк, соняшник баби Грицихи, гуцульські колоди з "чаклунського" дерева, місто-видиво, що його бачить Ступалка під впливом денатури, Дмитрикові видіння під таким же впливом і т. д., картини, що їх можна вважати гротесками з сатиричним, гумористичним чи трагедійним кольоруванням, — все це стає апокаліптичними картинками з цілком оригінальним і свіжим насвітленням нової української історії, картинками, що вбирають у себе прадавні легенди, сягаючи аж княжих часів. А що мої зусилля передати атмосферу твору таки досить немічні, то хочу зацитувати два приклади, щоб їх ілюструвати. Ось Степан Ступалка благає Бога, — його ж бо примушують чорти-енкаведешники лити на живі пам'ятники великих українців нечистоту:

Якщо вже на те Твоя воля, що мені тут погибати, нехай ці гицлі заб'ють мене, дай мені тоді швидкої смерті (як моїм братам, яких з кулею в потилиці, зразу після приходу німців до Вінниці, повідкопували полонені, бідолашні наші хлопці — повірили, на свою голову, що м'ясорубка зла не простягається на весь світ. Тільки як же не повірити, коли всі жили в такому жаху, аж найменше послаблення страхіть здавалося раєм? — що в подертих чоботях, по коліна стоячи в трупній ропі братських траншей, ще недавно прикритих дитячими майданчиками й гойдалками, які потрошеною купою лежали поруч, — зі смердючих ям витягали тих, що колись з любов'ю називали братами, синами, батьками, а з усієї України день і ніч сунули люди розпізнавати своїх ближніх бодай з решток одягу, з тіл, з непоміченої каблучки чи ще якихось випадкових ознак знаних лише багатострадальному сердцю, — одна добра душа, що шукала серед трупів чоловіка, не витримала, як полонені крізь діряве взуття кожної миті наражаються затруїтися трупною ропею, відкопуючи мерців, і принесла кілька пар гумових чобіт, продавши до нитки все своє вдовине майно, аби вистачило грошей купити ці чоботи з-під поли десь на базарі, як це згодом люди оповідали, шкодуючи стареньку, — і її тут же нові визволителі застрілили просто в усіх на очах, бо не

ТАНЦЮВАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ ОДУМ-У В ТОРОНТО

“ ВЕСНЯНКА ”

запрошує Вас на

ВЕСЕЛІ ВЕЧЕРНИЦІ

з мистецьким виступом

ЕСПАНЦІВ, “ВЕСНЯНКИ” ТА ІНШИХ МИСТЕЦЬКИХ ОДИНИЦЬ

В СУБОТУ 15-го ЛЮТОГО 1975 Р.

початок у 7-ій годині вечора

в аудиторії церкви Св. Успіння,

3625 Cawthra Rd. — Mississauga, Ontario

North of Dundas, South of Burnhamthorpe

Вступ: \$6.00 від особи

Студенти: \$3.00

КВИТКИ ВСТУПУ ВЖЕ МОЖНА КУПУВАТИ ВІД ЧЛЕНІВ КОМІТЕТУ

вільно було нічого передавати полоненим, а старенька того не розуміла й приєдналася до зітлілих жертв конопатого, що всіх українців нахвалював вислати до Сибіру, та місця забракло), — або наділи силою витримати тортюри, бо я не годен осквернити цього пам'ятника цієї живої людини, яка не заподіяла нікому жадного лиха, а стільки вистраждала, і очі якої випромінюють лише безмежне добро й сум.

А от ще одна подібна картина, видиво, яке бачить Терещенко:

Омелькові тому так важко, що Дніпром густо одна біля одної рухаються вперед похоронні барки, човни, а то й дошки, плоти чи віка од скринь, на яких лежать мерці, подекуди в білих полотняних штанах, подекуди в куфайках і зітлілому шматті, присипані любистком, а подекуди просто складені купою, спухлі від голоду або з кулею в потилиці, і покійників стільки, що майже не видно води, хоча глиняні хвилі чорно вирують у щілинах, несучи вперед тлінні рештки людства. “Боже, як же їх багато, — защеміло серце Терещенкові, — невже їх така тьма лише тому, що всі ріки впадають у Дніпро, і Дніпро — це ріка мертвих.

А ось ще один приклад з найновішої історії України, докладніше про УПАрмію та про мету

імперської політики на Україні, все в одному реченні, з якого я зачитую тільки частину:

Якби сам Перкаленко, — видно, передчуваючи близьку загибель, а заразом, як Дмитрик значно пізніше збагнув, коли Перкаленків вчинок став уже легендою, і шкодуючи хлопців, бож його слово дорівнювало законові, та що там законові! Ні одного закону так не слухалися, як його! — не відіслав тоді Дмитрика, Степана й Павла до іншого селища, де їх радянщики відрізали від решти і їм довелося приєднатися до валки втікачів, що рятувалися на захід, Дмитрик ніколи не вийшов би з лісу, хоч уже тоді було ясно, що за самостійну Україну, якою на протязі століть не переставало марити стільки розумних, відважних і поміркованих, шалених і стриманих уярмлених поколінь, лишалося тільки вмерти, бо жменьці самотужки озброєних повстанців, — адже кожен набій, револьвер, рушницю, гранату доводилося здобувати в сутичках з німцями й радянськими! — не встояти проти регулярної імперської розмірів, та ще й підготовленої американською, союзницькою, тушеною м'ясорубки, що палить села, розстрілює мешканців, — не як німці, кожного десятого, а жужмом, задля більшої гуманності, — а решту неблагонадійних — усі підкорені завжди

чомусь неблагонадійні! — з малими дітьми й підлітками вивозить на Сибір у концтабори, щоб весь народ вигинув, а як не вигине, зникчемо, забув, хто він, щоб навіть уві сні не наважився помислити, що і він, як кожний інший, має право на батьківщину, на власну гідність, честь і волю, і перетворився б на зграю мерзенних блюдолизів, лакиз, донощиків і катюжок без роду й племені на послугах у зайшлої держиморди...

Так, "Роман про добру людину" це, може, найширше і найповніше віддзеркалення трагічної історії українського народу в нашій літературі він водночас — один з великих творів, і розміром і літературною вартістю, що їм за тему править не доля людини, а доля цілого народу. Саме глибокою любов'ю до свого народу твір Емми Андієвської відрізняється від творів деяких наших літераторів і критиків, які кожний вияв патріотичних почуттів, — а були вони у всіх велетнів світової літератури, — намагаються знецінити згрідливым словом "просвітянство". Для мене ця проблема цілком ясна: коли про патріотизм пишуть письменники малого таланту, то це "просвітянство", коли ж про це прадавнє людське почуття пишуть такі поети і письменники, як автор "Слово о полку Ігоревім", Шевченко, Франко, Кравців, Самчук всі Андієвська, — я не збираюся перераховувати всіх наших видатних майстрів слова, — то це література, навіть, коли вжити ще недовго популярного вислову — велика література.

IV

Поява двох романів Емми Андієвської стала незвичайною подією в прибитій чоботом неосталінізму українській літературі. Причин до цього декілька, передусім філософський кістяк обидвох романів, — щось незвичайне для наших письменників на Україні, де можна лише по-папушому повторяти те, що Кремль подасть до вірування, — їх незвичайні стилістичні й образні засоби, їх цілком модерна композиція.

А далі, — теж неможлива річ на нашій батьківщині, де можна ступати тільки у виходжені й засліджені графоманами сліди соцреалізму, — ще й така новизна. Коли наша дотеперішня література, та й не лише наша, реєструвала головним чином об'єктивну частину людського буття, в такому чи іншому жанрі в такому чи іншому стилі, залежно від вдачі і темпераменту письменника, то Емма Андієвська своїми романами стала твердою ногою у сфері підсвідомого, засягаючи в такі психологічні глибини своїх героїв, яких наші письменники ледве торкалися. Я свідомий неконкретності мого твердження, мене зрозуміє тільки той, хто уважно прочитав обидва романи.

Щоб показати підсвідомі стани людської психи, оті ледве відчутні настрої і переживання, що пролітають в яві чи уві сні, як метеори по небі, майже не залишаючи сліду в мозкових реєстрах, письменниця змальовує незвичайні події, прапер-

вісні жахи, закопані в людській душі, давні легенди, а при тому уникає тої основної ознаки і прикраси дотеперішньої літератури, тої м'язистої, пластичної образности, що намагається дати ілюзію дійсности. Щоправда, Андієвській не цілком вдається виєлімінувати цей приземний тип образности, — "приземний" у доброму, не в злому значенні, — проте вона в неї вкрай притишена, сублімована, інтелектуальна. Що більше, письменниця віднаходить не тільки нові слова, інколи дуже вдалі неологізми, але й нові витончені способи викладу, щось ніби ілюстративні фільми з їх колосальним багатством фантазії і кольорів, — ці останні в неї притемнені, як усе, що виходить з глибин, — з такою незвичайністю змісту, де можливе й неможливе, реальне й нереальне зливається в якусь грандіозну сокупність. Ось кілька прикладів із "Геростратів":

Потім я помітив, що Дом дивиться на мене непорушними, — такі мені колись у дитинстві снилися краєвиди, на яких ніколи не заходило сонце, — очима, і у мене по спині йдуть тоненькі струмочки морозу.

Мені блимало перед очима, і, хоч це невдовзі й пройшло і мені нібито нічого не бракувало, я не міг позбутися враження, що мене вставили в скриню плінного скла, яке навіть не дуже пригнічує й зв'язує мої рухи, думки, почуття, лише їх страшенно уповільнює, і це уповільнення дратує, як тупий біль, який втирають великим пальцем в усі кістки.

І тоді заговорив Христос, і я слухав Його кожною клітинкою тіла, кожною перетинкою душі, наче мене відрубали від самого себе і занурили в колодязь тугого сйва. Це були водоспади світла, і я бачив, як космос висів у Нього на віях, ділячися на зернини. І я бачив, як Його слова переходили в барви, а барви видовжувалися в звуки, продовження яких творили краєвиди. І я не міг увібрати в себе всього видива.

А нижче кілька прикладів образности Андієвської з "Роману про добру людину":

...і ракети тануть, обсипаючися велетенськими драглистими півоніями над їхніми головами, бо хоч все це діялося вдень, до того ж випала ще й особливо палюща днина, Дмитрик зовсім чітко пригадував чорне нічне небо, на якому вибухали ракети, лишаючи за собою вгорі розчахнені двері в сліпуче світло, яке потім поволі замулювалося тьмою.

...він не здолає здихатися цієї баби, що, мов розпечена піч, стугонить під боком, забиваючи памороки нескінченними жалями й наріканнями, він потрапляє не в перші, а в другі двері, які не розчиняються, — обставина, що на мить паралізує П'ятчиху, наслідком чого вся її енергія, не знаходячи виходу, зосереджується в горлі, аж Дмитрикові стає моторошно, що П'ятчиха зараз лусне, але вона не лускає, бо ця енергія перекидається їй на голос, від природи не шепітний, обертаючи його на єрихонську трубу, якою П'ятчиха після хвиливого

остовпіння жахає на весь коридор, мовляв, тепер їй ясно, як білий день.

Не виключене також, що в кожного, крім розуму й почуттів, десь на самому дні свідомості в напівамебному стані зберігаються рудименти всеохопного космічного сприймання, дуже спорідненого з ясновиддям, яким людина користується лише в великій небезпеці або в сильному внутрішньому потрясінні; тобто не користується, а просто тієї миті, як людина полохається, це сприймання з машини виростає на циклопічний вихор вогню, що відсуває набік особу, як порожню шкаралупу, й починає само з себе діяти, бо ні розум, ні почуття не встигають ловити й осмислювати мікроскопічних душевних поштовхів, справжніх рушіїв найвеличніших і наймізерніших людських вчинків.

Коли йдеться про українську літературу, одною з дуже оригінальних рисок романів Андіївської є їх композиція. Ні в одному з них немає розділів, нема тематичного матеріалу, поданого в певній упорядкованій формі, селективно, щоб полегшити читачеві слідкування за сюжетом, як це робили давні романісти, а в СРСР примушені робити ще й досі. Романи її — один безперервний струмінь, що пливе, здається, без початку й кінця, зав'язуючись і розв'язуючись без ніякого зусилля з боку письменниці постійно вбираючи в себе все нові й нові події, все нових і нових героїв, подаючи все нові й нові коментарі, зничайно філософські узагальнення, інколи тільки афоризми, що, ніби гострі мечі, врізаються в саму суть даної проблеми. Вони, ті романи, ніби величезні заводи, частини яких розміщені так, як цього вимагає доцільність, а частини — то колеса з величезними трибами, що точно один об один зазублюються, зберігаючи свій власний порядок якесь закономірність, що не вимагає від читача зшивати окремі сюжетні нитки своєю власною фантазією. Так, не зважаючи на свою оригінальну і таки дуже ускладнену будову, романи Андіївської нічим не нагадують деяких ультрамодерністичних романів, які витворюють деколи такі хащі, що пройти крізь них читачеві таки дуже трудно.

В обидвох романах Андіївська з успіхом творить свій власний стиль, прикметну їй форму вислову. Коли в "Геростратах" письменниця часто вживає діалоги, що перетворюються на монологи, то в "Романі про добру людину" вони зводяться до мінімуму. Коли в першому романі рідко зустрічаються довгі речення, то в черговому вони не тільки видовжуються, розтягаються на сторінку, а то й більше, а стають одним з основних засобів мистецького вислову письменниці. Така стилістична будова надає її творам епічної обважнілості, її вислід — надзвичайно густа контемплативна проза без тіні лірики, зате з глибоким філософським підтекстом. Хоч читання романів особливо "Роману про добру людину", вимагає деякої напруги, воно, однак, дає уважному читачеві багато нагород: майже на кожній сторінці

ЗНОВУ МОЖНА КУПУВАТИ ЗОЛОТО В США

У 1934 році в Сполучених Штатах Америки видали закон, яким заборонялося купувати, продавати чи мати золото. Все золото США тепер зберігається в місті Форт Нокс, штат Кентукі.

У кінці 1974 року уряд США дав дозвіл уперше за сорок років продавати золото. Скарбниця США в січні 1975 року продасть зі свого великого запасу в Форт Нокс два мільйони унцій в "цеглинках" по 400 унцій. Ціна такої золотої "цеглини" є 74.800 доларів (сімдесят чотири тисячі вісімсот) і є найменшою порцією, що продаватиметься. Більшість "цеглинок" напевно закуплять банки та багаті спекулянти.

від 17 травня до 30 травня 1975

ПОДОРОЖ ДО СВЯТОЇ ЗЕМЛІ

ЦІНА \$1,200 ВІД ОСОБИ ПОКРИВАЄ ВСЕ
(на базі дві особи в готельній кімнаті)

1. Кругова подорож джетовим літаком з Віндзору, Онтаріо, до АТЕН у Греції і назад
2. Люксові приміщення на власному чартерованому кораблі, яким відвідаєте Грецію, Істамбул і Єрусалим.
3. Всі харчі включені.
4. Фахово організована подорож і ще багато дечого окремо.

Максимальна кількість пасажирів у цій виключній подорожі ТІЛЬКИ 200 осіб.
Поспішіть зложити депозит \$200.00 до:

TECUMSEH TRAVEL LTD.
7610 Tecumseh Road East
Windsor, Ontario

його чекає якась несподіванка, стилістична, метафорична, композиційна чи сюжетна. Можна ще додати, що українська мова письменниці — прегарна, при чому вона не гребує й галицизмами.

Під кінець треба сказати, що Емма Андіївська бездоганно опанувала техніку модерної прози, в деякому розумінні їй передуючи. Саме тому переклад її романів чужими мовами, хоч це справа далеко не проста, міг би спопуляризувати нашу літературу та вивести її з пітьми провінціальщини, куди її з такою дбайливістю заганяє "старший брат". Зокрема варто б перекласти "Роман про добру людину", бо він — літературна енциклопедія модерного українства.

“НОВІ ДНІ” – ПОДВИГ П. ВОЛИНЯКА

З численних висловлювань покійного Петра Волиняка — і усних, і листовних, і вкраплених у його статті — уважним читачам завжди було ясно, якого значення надавав він своєму журналові — головній справі свого життя.

“Нові дні” — це Волинякові ідеї, мислі, мрії. Петро Волиняк невіддільний від свого журналу, який воістину був його біографією. У безперервній присутності “Нових днів” на арені нашої еміграції Волиняк убачав свою життєву місію. “Нові дні” були його вкладом у нашу справу, його жертвним приношенням батьківщині, якій він з притаманним йому запалом присвятив своє життя ще змолоду.

Знаючи, які величезні й дошкульні труднощі він мусів долати, щоб зробити свій журнал одним з найтриваліших у нашій еміграції виданням, не впадаючи в перебільшення, можемо сказати, що “Нові дні” були подвигом Петра Волиняка. Людина меншої душевної статури, ніж у нього, давно вже була б заломилася під тим тягарем, що він його взяв на свої плечі й ніс, ніс, ніс...

Було в Петрові багато рис Тарасової Батьківщини. Гоголь писав про свого героя: “Батьківщина була спустошена, випалена дощенту невтримними наїздами монгольських хижаків, коли, залишившись без хати й даху, стала тут вітражкою людина, коли на згарищах, на виду грізних сусідів і вічної небезпеки, звикала глядіти їм прямо увічі. Розвчившись знати, чи існує якийсь страх на світі... Словом, наш характер дістав тут могутній, широкий розмах, дуже поставу”.

Отаким упертим козарлюгою вийшов і Петро з глибини свого народу в критичний для нього час. Запорозьке завзяття, мускульста наполегливість були властиві йому у найвищій мірі — як властиві вони були й Іванові Вишенському, Григорієві Сковороді, Тарасові Шевченкові, Іванові Франкові та іншим велетням наших давніших часів, а в сучасні — Валентиніві Морозові та його співборцям.

Таких людей справді надлюдської величини в нас — як, зрештою, і в інших народів — було, на жаль, завжди недовільно. Але їм ми завдячені тим, що в українських серцях ще живе й чекає на нових своїх лицарів українська мрія.

Таким лицарем нашої мрії був Петро Волиняк, ідеаліст найчистішої води. Проте мрійником він був не благодушним, а бойовим, заппадливим, непримирним до недобросовісних опонентів, але завжди готовим простити. Ці його властивості живо відображені в його журналі.

Усі українці були для Петра братами й сестрами, дітьми однієї матері. Його до розпачу глибоко

смутило те, що так багато українців і там і тут потрапили на чужі дороги, на манівці, роблять не те що треба й не так як треба.

Він завзято боровся проти всього, що хворобить подекуди нашу спільноту, проти людської малости, проти еготизму, інертності, опортунізму, корисливості, мілкодумності, партійної гризні.

Звичайно, і сам він не раз робив помилки, але тільки прагнучи істини і справедливості, і за те, що він був непохитно упертий у доброму й доцільному, ми можемо простити йому його інодішню впертість у дрібних, несуттєвих помилках.

Петро Волиняк був щирим, переконаним соборником, і його журило, коли дехто з галичан узивав його “галичаноїдом”. Правда, він гнівно картав деякі неfortunні тенденції оунівських ідеологів, але галичаноїдом він не був, і це знають його галицькі друзі. Якось він писав мені, що коли світ уже знає нас, українців, як окрему націю, то це в першу чергу заслуга західних українців, їх безкомпромісової цілеспрямованості. Їхній голос сильніше звучав, ніж голос численно меншого гурту національно свідомих наддніпрянців — у той час, коли багато малоросів перебігало до посяйських організацій.

Петро Волиняк зробив свій журнал особливим явищем у нашій журналістиці. Коли інші журнали намагалися — й досі намагаються — бути академічними, “гелертерськими”, Петро прагнув зробити своє видання популярним, а своє публіцистичне слово твердою крицею, тією іскристою зброєю, про яку мріяла Леся Українка. І насамперед він викривав той антинародний режим, що поставив собі метою вчинити над нашим народом етноцид, знищити його національну думку.

...Петра Волиняка немає серед нас. Але “Нові дні” залишилися з нами — завдяки тому, що знайшлися ентузіясти, які взяли на свої плечі Волинякову спадщину, тягар особливо важкий у трудні нинішні дні. У той час, коли ми можемо тільки ковито поринати в свої особисті турботи, видавці й редактори “Нових днів” мусять неопитно турбуватися журналом, який забирає в них багато часу й енергії. Ми глибоко вдячні їм за цей безкорисливий труд.

Я думаю, що висловлю думку всіх читачів “Нових днів”, коли звернуся до їх редакції з проханням тримати журнал на Волиняковому курсі, щоб він і надалі був органом бойової публіцистики, сміливо підіймав актуальні проблеми нашого громадського життя і разом з нами випливав із нього, щоб він чуйно оберігав наше слово, нашу національну спадщину від людей байдужих, небалих, лінивих.

Щирий привіт “Новим дням” в двадцять п'ять річницю їхнього народження!

Солженіцин про національне питання в Радянському Союзі

16-го листопада 1974-го року найбільший сучасний російський письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури Олександр Солженіцин уперше прилюдно висловив свої погляди на національне питання в СРСР. У своєму "Листі до вождів Радянського Союзу" він на цю тему майже нічого не сказав, і це викликало нарікання на його адресу з різних боків.

16-го листопада Солженіцин влаштував у себе дома, в швейцарському місті Цюріху, прес-конференцію; на ній він поінформував представників преси та радіо про те, що 14-го листопада в Москві відбулася організована його однодумцями прес-конференція, яку він продовжує в Цюріху. Прес-конференції — в Москві і в Цюріху — були присвячені новій книзі "Из-под глыб" (Із-під брил"), що її видано в СРСР засобами самвидаву. Це збірка публіцистичних статей, присвячених теперішньому і майбутньому становищу Радянського Союзу. Із сімох авторів збірки тільки Солженіцин нині перебуває за межами СРСР. Солженіцин заявив:

"Усі статті цього збірника, включно з трьома моїми, написано на рідній землі і вони вирішують питання своєї країни не іззовні, а зсередини."

Інші шість авторів збірки — це математик-альгебраїст член-кореспондент Академії Наук СРСР Ігор Шафаревич, історик Вадим Борисов, кібернетик Михайло Агурський, історик-мистецтвознавець Євген Барабанов та ще двоє, що підписалися псевдонімами. Уся збірка заперечує ідеологію марксизму-ленінізму.

Ось що сказав Солженіцин про національне питання в СРСР на своїй прес-конференції в Цюріху 16-го листопада 1974-го року (подаю уривки з його виступу):

"Агурський — єврей, що домагається виїзду до Ізраїлю. Проте позавчора на прес-конференції він підкреслив, що його єднає з групою російських авторів насамперед те велике значення, яке всі вони — співавтори — надають національній самосвідомості."

Про четверту статтю збірника — статтю Шафаревича — Солженіцин висловився так:

"Ця стаття присвячена взаєминам націй у багатонаціональних державах. Він (автор) указує на пекучість національних проблем у Радянському Союзі, а разом і в усьому сучасному світі. Актуальність національних проблем у сучасному Радянському Союзі настільки гостріша, ніж це було в старій Росії, що якби відзначати за 12-бальною шкалою землетрус — жар національних суперечностей, то в старій Росії це було б десь на балі 2, а нині в СРСР — на балі 10."

Шафаревич зазначає, що, можливо, однією з найбільших спонук до загострення національних проблем у світі є рухи соціалістичний та комуні-

стичний. Комунізм, прямуючи до влади, завзято руйнує націоналізм великих держав, при чому спираючись на націоналізм малих. Коли ж комунізм приходить до влади, він змінює орієнтацію і починає тлумити малі нації, щоб вони не відколюлися.

Так сталося і в Росії. Спочатку нищили націоналізм російський і заохочували націоналізм окраїн. Йому — націоналізмові окраїн — обіцяли всілякі блага. А потім комуністична влада взяла на озброєння російський націоналізм і почала гнобити національності на окраїнах."

"Шафаревич зазначає, що, безперечно, мають рацію національні окраїни, коли кажуть, що їх грабують. Але, підкреслює він, грабунок стається не на користь росіян — грабунок стається на користь комуністичної імперії; тому становище окраїн — колоніальне, однак не супроти Росії, а супроти соціалізму. Росіяни залишаються такими ж бідними, ба навіть ще біднішими."

Переповідаючи думки свого однодумця Ігоря Шафаревича, Солженіцин продовжує:

"Шафаревич зазначає, — а Агурський в іншому місці теж недавно висловив таку думку, — що нашу країну вже не можна підпалити клясовою ненавистю: занадто багато пролито крові і дуже вже збанкрутувала теорія клясової боротьби в нашій країні. Але національною ненавистю нашу країну підпалити дуже легко — вона майже готова до цього самопалення. І тому наші силкування мусять бути спрямовані на те, як цю найгострішу національну проблему — особливо загострену в СРСР — не допустити до вибуху, не допустити до пожежі, уникнути міжнаціональних зударів... Шафаревич заклопотаний тим, як уможливити розвиток між націями силами взаємного розуміння, а не силами ненависти, і пропонує винести на обговорення, обміркувати питання про можливість дружньої співпраці націй взагалі, а в Радянському Союзі зокрема. Зрозуміло, всі учасники збірника однозгідні в тому, що ніколи нікого не треба затримувати силою."

Солженіцин далі перейшов до розгляду п'ятої статті збірника "Из-под брил". Заголовок цієї статті, автором якої є сам Солженіцин, — "Каяття й самообмеження як категорії національного життя". Повторивши свою (висловлену ним у другому томі "Архипелагу ГУЛагу") тезу про те, що лінія поділу між добром та злом проходить через серце кожної людини, Солженіцин сказав:

"У різні часи, за різних обставин і людина, і якась група людей, і увесь суспільний рух, і вся нація часом займають світліше й вище становище а часом, навпаки, спускаються в темряву. І ось я порушую у своїй статті справу: чи можна по-

(Продовження на 18 стор.)

“Багатокультурність стала постійною урядовою політикою”

Джон Мунро

Як міністер відповідальний за багатокультурність, достойний Джон Мунро видає директиви щодо загальних ліній багатокультурности для всіх департаментів Уряду Канади. Він є спеціально відповідальний за програму багатокультурности в Департаменті Державних Справ.

Департамент Державних Справ

Багатокультурна програма має за завдання допомагати й підтримувати культурний розвиток усіх канадських груп, які бажають зберегти й дати свою спадщину для Канади. Це завдання можна досягнути через наступну діяльність:

Дотації — генти

Підтримувати фондами добровольчі групи в багатокультурній діяльності.

Багатокультурні центри

Давати добровольчим групам фонди на організування багатокультурних центрів у місцевих громадах.

Канадська ідентичність

Намагати до скріплення культурної ідентичности меншин та пропагувати зрозуміння і свідомість канадської культурної зрівноважености.

Дорадчий Комітет

Канадських Етнічних Студій

Створено як дорадче тіло для дослідів етнічних студій в Канаді та адміністрації програми запрошених професорів етнічних студій на канадських університетах.

Допоміжні середники навчання третьої мови

Давати фонди на розвиток і продукцію навчального матеріалу для курсів мови.

Інтеграція імігрантів

Допомагати різним групам, які помагають імігрантам в їхній повній партиципації у канадському суспільстві.

Зв'язок поміж етнічними групами

Ця програма дає до диспозиції професійні ресурси на національному й локальному рівнях для допомоги групам в організаційних і комунікаційних засобах.

Національна Фільмова Рада
(In the National Film Board)

Національна Фільмова Рада випродукувала понад 400 фільмів у 19 різних мовах. Їх можна безплатно отримати в бюрох Національної Фільмової Ради в наступних містах: Ванкувер, Вінніпег, Торонто, Монтреал, Оттава та Галіфакс.

Національний Музей Людини
(In the National Museum of Man)

Національний Музей Людини в Оттаві документує історію всіх канадських етно-культурних традицій. Музей має величезні збірки мистецьких експонатів, записів і прозорих плівок та фільмів. Спеціальну увагу приділяється таким елементам, як народна архітектура, хатне устаткування, перед-індустріальна продукція харчів та народного мистецтва, традиційні перекази, родинне й громадське життя, свята та звичаї. Підготовляються культурні виставки й переїзди покази.

Публічний Архів
(In the Public Archives)

Національний Етнічний Архів має за завдання шукати й зберігати від знищення та розкладу етно-культурні рекорди. Персонал фахівців уже почав збірку рекордів цієї багатогранної й важливої ділянки нашої спадщини через контакти з етно-культурними організаціями, товариствами й поодинокими людьми.

Національна Бібліотека
(In the National Library)

Національна Бібліотека поробила заходи для організації Багатомовної бібліотекарської служби. До її завдання належить набуття книжок в неофіційних мовах, які вживаються в Канаді, та давання їх для вжитку через публічні бібліотеки. Сподіваємося, що такі бльоки книжок, в десятках мовах, будуть готові до висилки на початку 1975 р., а по п'ять нових мов буде додаватися кожного року.

По ближчі інформації зголошуйтеся до наступних бюро, адресуючи всю кореспонденцію до:

THE DEPARTMENT OF THE SECRETARY OF STATE

St. John's, Nfld., (also serving Labrador)
Sir Humphrey Gilbert Bldg., P.O. Box E-5368,
Duckworth St., A1C 5W2
(709) 722-6181

Halifax, N.S.
Citizenship Branch,
Trade Mart Building,
Ste. 405, Scotia Sq.
B3K 2Y5, (902) 426-2118

Moncton, N.B.
Central & Nova Scotia
Trust Bldg., 860 Main
Street, 5th floor,
E1C 8M1, (506) 858-2028

Montréal, P.Q.
1080 Beaver Hall Hill,
Pièce 2101, H2Z 1S8,
(514) 283-5689

Noranda, P.Q.
243 rue Murdoch, B.P.
395, J9X 5A9
(819) 762-4512

Québec, P.Q.
100 Carré d'Youville,
Pièce 730, G1R 3P7,
(418) 694-3831

Sherbrooke, P.Q.
Edifice Royal Trust,
Pièce 500, 25 rue
Wellington nord, J1H 5B1
(819) 565-4772

Trois-Rivières, P.Q.
550 Bonaventure, Pièce
205-A, B.P. 335, G9A 5G4
(819) 375-4846

Hamilton, Ont.
150 Main St. W., Room
504, L8P 1H8
(416) 523-2355

London, Ont.
395 Dundas St., 2nd
floor, N6B 1V5
(519) 679-4335

Ottawa, Ont.
Room 306, 77 Metcalfe
St., K1P 5L6
(613) 996-5977

Sudbury, Ont.
19 Lisgar St. S.
Room 320, P3E 3L4
(705) 673-1121

Thunder Bay, Ont.
240 South Syndicate
Ave., 2nd floor, Station
"F", P7E 1C8
(807) 623-5241

Timmins, Ont.
585 Algonquin Blvd. E.,
Apt. 702, P4N 7N6
(705) 264-8368

Toronto, Ont.
55 St. Clair Ave. E.,
Room 810, M4T 1M2
(416) 966-6554

Winnipeg, Man.
Room 201, 303 Main
Street R3C 3G7
(204) 985-3601

Regina, Sask.
1867 Hamilton St.,
Room 1007, S4P 2C2
(306) 525-6155

Edmonton, Alta.
(also serving N.W.T.)
Room 310, 9828 - 104th
Ave., T5J 0J9
(403) 425-6730

Vancouver, B.C.
1525 W. 8th Ave.,
Room 207, V6J 1T5
(604) 732-4111

John Munro
Minister Responsible
for Multiculturalism

John Munro
Ministre chargé
du Multiculturalisme

У справі ваших поглядів чи по ближчі інформації пишть до:

Multiculturalism,
P. O. Box 363, Station "A", Ottawa, Ontario K1N 3Z9

Ім'я і прізвище: _____

Адреса: _____

Місцевість: _____

Прозвінція: _____

Телефон: Код округи: ( ) _____

Поштовий код: _____

(Закінчення з 15 стор.)

ставити питання про каяття нації, чи можна це почуття, що його застосовують до окремої людини, перенести на націю? Чи можна говорити про гріх, що його вчинила вся нація?

Звісно, в буквальному сенсі ніколи не буває, щоб усі члени даної нації вчинили якийсь злочин, якусь провину або якийсь гріх. А, з другого боку, в якомусь сенсі в пам'яті історії, в людській пам'яті і в національній пам'яті саме так запам'ятовують. Я думаю, що в пам'яті колишніх колоніальних народів залишилося загальне враження, що їхні колишні колонізатори винні перед ними цілком — як нації, хоча не кожний був колонізатором.

Ми бачили в одній частині Німеччини хвилю каяття за події другої світової війни. Це цілком реальне загальнонародне почуття — воно було і навіть є. Спитають: ну, а за тоталітарних режимів як, хіба винен народ за те, що чинять правителі? Здається, найменше за все винен під тоталітарними режимами. Але на чому ж тримаються тоталітарні режими, як не на підтримці одних і на пасивності інших?"

Солженіцин далі перейшов до проблеми каяття російської нації, заявивши:

"Напрямок нашого збірника полягає в тому, що, говорячи про наші гріхи, про наші злочини, ми ніколи не повинні відокремлювати самих себе від цього. Ми мусимо насамперед шукати своєї провини, своєї частки участі в цьому... Каяття мусить опанувати суспільну національну свідомість щодо внутрішніх подій, і щодо зовнішніх, тобто щодо сусідів..."

Ми закликаємо всіх: якщо помилитися в каятті, то в більший бік, тобто краще більше провини за собою визнати, ніж менше... Ми вважаємо, що всі міжнаціональні проблеми сучасного світу не можна розв'язати чисто політично: їх усі треба починати з морального кінця. А моральний кінець у взаєминах між націями — це каяття і визнання своєї провини. Це відразу змінює всю атмосферу — ми переходимо з політичної площини на моральну. А щоб каяття не залишилося на словах, наступним неминучим кроком за ним є самообмеження, тобто ми мусимо самі себе обмежити, а не чекати, доки нас силою обмежать іззовні. Ось ця ідея самообмеження в застосуванні до Росії й була головною думкою того самого "Листа до вождів", який так неправильно зрозуміли в усьому світі."

Солженіцин має на увазі свій опублікований на Заході весною 1974-го року "Лист до вождів Радянського Союзу". Програму, яку він пропонує для своєї країни, він назвав "моральною революцією". Характеризуючи свій власний політичний напрямок і політичний напрямок своїх однодумців в СРСР — авторів самвидавського збірника "Из-под глыб" ("Из-под брил"), Солженіцин так

Зумів відповісти

— О Боже мій милий, ти знову п'яний! — сзарила жінка чоловіка.

— Якщо я Бог, то не сварися, а молись на мене, — відповів чоловік.

Навчив батько сина

Задумав батько навчити сина рахувати. Посадив його коло себе й наказав уважно слухати. Потім на різні голоси аж тричі повторив вигук "бе!", а після того й питає сина:

— Скількох тут баранів ти чуєш?

— Одного... — йому відповів син.

Кмітливий чоловік

Жінка до чоловіка за обідом:

— Який же ти добрий: собі взяв більшу рибину, а мені лишив меншу.

— А якби ти вибирала, то яку б узяла?

— Меншу, звичайно.

— І я ж лишив тобі меншу. Чого ж ти ще хочеш?

Пощастило чоловікові

У трамваї в Одесі п'яний до пасажирів в уніформі:

— Дайте квиток.

— Даруйте, я не кондуктор, а капітан.

— Та як же це я на корабель потрапив? — і виступив із трамваю. Опам'ятавшись після того, як гепнувся на брук і потовкся, п'яний потішав себе, кажучи:

— Щастя моє, що море замерзло, а то потонув би.

Нечуйний, але обачний

— Який ти нечуйний! Бачиш, що я плачу і навіть не запитаєш, що в мене на серці, — виказувала жінка чоловікові.

— Бо моя цікавість і чуйність ще зовсім недавно вилилась у наймодерніше хутро та аж у дві бальні сукні, — відповів чоловік.

♦♦

— Хто це тобі "ліхтарика" під оком почепив? — питаю Грицька.

— Та то я Одарці хвіртку підправляв і трохи затримався, а жінка моя вдома саме мак товкла

висловився про "наш напрямок, який я сьогодні тут репрезентую":

"Це напрямок моральний, з опертям на релігію, з великою повагою до національної самосвідомості та з побажанням національного відродження кожному народові, що населює нашу країну".

Ці думки й тези Олександра Солженіцина та його однодумців в СРСР заслуговують на те, щоб про них довідалися не тільки широкі кола на Україні і в усьому Радянському Союзі, а й у всіх країнах, де живуть люди, що шанують ідею національної свободи.

ПАМ'ЯТІ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

З нагоди 10-річчя з дня смерті

...Побачиш ти в пісні моїй
Луну своїх власних надій...
Читачу! Поглянь, усміхнись:
Я твій, я не вмер, я живий!
Максим Рильський

24 липня 1964 р. помер у Києві на 69-му році життя, після тяжкої і тривалої хвороби (рак). найвидатніший сучасний український поет Максим Рильський. 27 липня його поховано на Байковому кладовищі, де спочивають вічним сном Микола Лисенко, Леся Українка, Михайло Грушевський, корифей української сцени Опанас Саксаганський, велика оперна співачка Оксана Петрусенко та ін.

Зі смертю Рильського відійшла в минуле ціла доба в історії нашої культури, згас останній представник славного "п'ятірного грона" київських поетів-неокласиків. Нікого з них уже немає серед живих: троє (Микола Зеров, Павло Филипович і Михайло Драї-Хмара) померли на засланні, як в'язні сталінських концентраційних таборів, Юрій Клен передчасно зійшов у могилу на еміграції в Німеччині в 1947 році.

Народився Максим Рильський 19-го березня 1895 року в Києві, в родині дрібного поміщика, відомого українського громадського діяча, етнографа, члена "Старої Громади" Тадея Рильського, який був у дружніх відносинах з істориком Вол. Антоновичем, композитором Миколою Лисенком і який належав до ліберальної народницької інтелігенції. Хоч Тадей Рильський походив із спольщеної поміщицької родини, але в студентські роки, разом із деякими своїми товаришами, дав обіцянку служити тому народові, який його вигодував і виховав, а саме — народові українському. В любові до цього народу він виховував і свого сина. Він навчив його грамоти і то українською мовою (ще в ті часи!). Перша прочитана малим Максимом книжка була "Робінзон Крузо" в українському переказі Б. Грінченка.

Мати Максима Рильського (друга дружина Тадея) була проста селянка з с. Романівки. Яка до одруження навіть не вміла читати й писати. Навчилася грамоти вона пізніше від свого чоловіка і після того дуже багато читала.

Після народження сина родина Рильських покинула зимову квартиру у Києві й переїхала до с. Романівки, де був маєток Тадея Рильського. Тут, на дозвіллі, серед сільської природи, минали дитячі роки майбутнього поета. Він товаришував із селянськими дітьми, ходив з ними гуляти, рибалити, навчався від них багатьох українських пісень. Вірші він почав писати ще малим хлопчи-

ськом. Перший його вірш був написаний, коли авторові було лише сім років, а починався він так:

Іванушка — дурачок
Скочив коню на бочок.

Середню освіту Максим Рильський здобув у роки 1908-1913 в Києві, в приватній гімназії Навменка (вступив відразу до третьої класу). З гімназіальних років великий вплив на нього мав викладач літератури (тоді — "словесності") Дмитро Ревуцький (брат композитора Левка Ревуцького), чудовий виконавець українських дум, автор монографії "Українські думи та пісні історичні". Він поглибив у юному Максимові любов до літератури, народньої пісні та музики.

Під час навчання в гімназії Рильський жив спершу в родині композитора М. Лисенка, а пізніше — у відомого етнографа Олександра Русова, який разом з Лисенком записував українські пісні та думи.

Перебування в родині Миколи Віталійовича залишило в Рильського слід на все життя. Він завжди з великою любов'ю згадував нашого славного композитора, присвятив йому два вірші (перший — у віці 15 років) і назвав його у своїй автобіографії "найчужінішою людиною".

Після закінчення гімназії Рильський вступив до Київського університету на медичний факультет. Трохи згодом він цей факультет покинув і перейшов на історично-філологічний. Вищої школи він, проте, не закінчив — цьому перешкодила війна і наступні революційні події. З 1919 по 1929 рік він учителював — спершу по селах, а серед них і в своїй рідній Романівці, а пізніше в Києві, де в залізничній школі та на робфаку ІНО (Інститут народньої освіти) викладав українську мову та літературу. В 1929 році він відійшов від педагогічної діяльності і присвятив себе виключно літературній роботі.

Під час війни його з родиною (дружиною і молодшим сином) евакуйовано до Уфи. Після звільнення Києва від німецької окупації він повернувся до Києва, де жив до самої своєї смерті.

В 1943 році Рильський був обраний дійсним членом Української академії наук, а в 1959 р. — Всесоюзної А.Н. Був членом правління Спілки письменників України. Вісім років свого життя М. Т. очолював Інститут мистецтвознавства

фольклору й етнографії при АН УРСР (був його директором). Тепер цьому інституту надано його ім'я. Також Голосіївський парк поблизу Києва, в якому поет любив гуляти, перейменований на Парк імени Максима Рильського.

II

Перша збірка поезій Максима Рильського ("На білих островах") вийшла у Києві в 1910 році, коли авторові було всього 15 років. У нашій літературі — це явище без прецеденту. Ніхто з наших поетів не випустив першої збірки поетичних творів у такому молодому віці. Ця книжечка віршів, звичайно, була лише пробою пера майбутнього майстра. Розквіт поетичної творчості М. Рильського припадає на 20-і роки, коли він належав до київської групи поетів-неокласиків. У цей час виходять збірки його кращих поезій: "Синя далечина" (1922 р.), "Крізь бурю і сніг" (1925), "Тринадцята весна" (1926), "Де сходяться дороги" (1929), "Гомін і відгомін", а також поеми "Чумаки", "Сіно", "Кінь", "Сашко". В згаданих збірках Рильський виявив себе як незрівнянний майстер поетичного слова. Досконалість форми, пластичність образів, свіжість рим, ясність і прозорість поетичного малюнка — риси, притаманні класичній поезії, знаходять своє місце в його творах. Навколишній світ, природу, життя, він сприймає в аспекті краси і гармонії. Він далекий від тої революційної боротьби, яка точиться навколо, він прагне спокою. Йому мило бути на безлюдному узліссі або сидіти над вудками на березі озера чи річки і в тиші любоватися красою навколишньої природи. В одному з віршів він закликає:

Керуй на озеро спокою
Свої шукання молоді:
Все, що зостаєсь за тобою —
Лиш слід весельця на воді.

В іншому вірші ми бачимо такий самий настрій:

Ах, може я так і оджив, не живши!...
Тож, хай летять у далину щасливіші,
А я собі, кінчаючи свій круг,
Втечу од бур, огнів і завірюх
У край, де друзі за удками стежать
І до гуптків письменських не належать.
("Друге рибальське посланіє", 1924)

Крім природи, мистецтво дає поетові притулок і захист від життєвих бур, від тої руїни і хаосу, що запанували в світі:

В тобі, мистецтво, у тобі одному
Є захист: у красі незнаних слів,
У музиці, що вроду всім знайому
Втіляє у небесний перелив.

Погляд поета звернений не в сучасне чи майбутнє, а в минуле. Він оспівує Навзікаю, Дездемону, Трістана та Ізольду, античну Александрію, Шампань, "співучий Лянгелок", "Відважних лїтенантів Гланів", які, "забувши милих, пінять океани", а разом з тим не забуває і про наших рідних чумаків:

У довгій мові є недовгий зміст:
Люблю співать про те, про що співаю,
Хай буду клясик, а не футурист,
Співець рибалок, меду, Навзікаї,
Але в житті і я свій хист
(Коли він є) по вітру не розмаю...
Так от дозвольте на старий мотив
Згадати допотопних чумаків...

Далі йде спокійна, не без гумору, розповідь про чумацьке життя: про "Казанок, який кипів у полі", про волів, тараню, люльку, "корчму Дерзнуху", та про ті пісні, які чумаки складали у дорозі... Звичайно, що такого "гатунку поезія — це було зовсім не те, чого "партія і уряд" хотіли і вимагали від поета. Отже т. зв. "пролетарська" критика відразу накинулася на автора, обвинувачуючи його у "втечі від життя", "ідеалізації минулого", "буржуазній ідеології" і т. ін. Але Максим Рильський у ті часи залишився вірним собі. У 1923 році він, відповідаючи в газеті одному з таких "ортодоксально-марксовських" критиків, писав: "Я можу одгукуватись ліричним віршем тільки на минуле, на те, що "одстоялось" у душі і може мати прозору форму, питому моїй манірі. Інакше писати не можу."

Восени 1924 року неокласики влаштували в залі Академії наук літературний вечір, на якому з читанням своїх поетичних творів виступив, звичайно, і М. Рильський. Коли дійшло до дискусій, то слово взяв прибулий з Харкова голова спілки селянських письменників "Плуг" Сергій Пиліпенко. Він почав кидати поетові трафаретні обвинувачення в пасивному сприйманні життя, оспівуванні минулого і т. д. Рильський спокійно вислухав, а потім, лаконічно відповів: "За Шіллером, у поезії живе те, що умерло в житті" (поема "Боги Греції" — О. Ф.). Але все ж не можна сказати, що Рильський у цей час цілком ізолювався від життя у "вежі слонової кости" і зовсім не відгукувався на події навколишнього життя. Про це свідчить ряд його віршів, напр. — про хлопчика на Хвастівському вокзалі, по обличчі якого повзли "сірі тваринки", або вірш про сільських юнаків, які вирушили з бідними саквами до міста по науку:

Ідуть і йдуть. А на порозі мати
Залатаним махнула рукавом
І падає сніг лапатай, волохатий
Спокійно й величаво над селом.

Почалися жахливі 30-і роки, роки нечуваного терору і нищення української культури. У 1931 році М. Рильський був заарештований і кілька місяців просидів у в'язниці. Можна гадати, що там він був поставлений перед дилемою: "або ти наш, радянський поет, або... знаєш сам, що на тебе чекає"... Рильський заломлюється і капітулює. Він виходить на волю, яку купує дуже дорогою для мистця ціною: від цього часу він сунує обмежити свою тематику, спрямувати свою творчість на службу "побудові соціалізму", оспівувати почини комуністичної влади в сфері побудови життя на нових "соціалістичних" засадах.

складати оди "вождеві", партії, героям праці і т. д.

Для поета європейської культури, з широкими горизонтами і буйною фантазією це було нелегке завдання — приборкати себе, писати з примусу на т. зв. "соціальне замовлення", а не так, як підказує серце, укластися в прокрустове ложе "соціалістичного реалізму" партійних догм і канонів. Це, як пише в своєму есеї Євген Маланюк ("М. Рильський в п'ятидесятиліття"), "був акт самогубства, чи не важчий від того, яке поповнив Микола Хвильовий".

В 1932 році вийшла збірка поезій Рильського під назвою "Знак терезів". Вона відбила цей злам у його творчості. Починалась вона "Деклярацією обов'язків поета і громадянина".

Але як багато не писав від цього часу М. Рильський для пропаганди, виконуючи замовлення своїх можновладців, все ж (на відміну від Тичини) з-під його пера часом виходили твори, позначені печаттю справжнього мистецтва, твори в яких поет говорив щиро. Вони не раз були об'єктом нападу з боку радянської критики, як і раніш, у 20-их роках. Для прикладу можна навести велику поему "Мандрівка в молодість", написану в роки війни (1941-1944). Через деякий час після появи вона була піддана гострій критиці. Поетові закидалось, що він у цьому творі "відійшов від методу соціалістичного реалізму, принципу партійності і став на позиції буржуазного об'єктивізму". ... "Ідучи цим шляхом, він закономірно приходить до ідеалізації українських буржуазно-націоналістичних діячів". (Історія української літератури, т. II, ст. 497. Київ, 1957).

Також серйозні закиди робились поетові за написану ним в 1942 р. поему "Жага". В тій самій "Історії української літератури" ми читаємо про неї: "Не можна погодитись із трактуванням образу України як стражденної матері, розіп'ятої на хресті. Цей релігійний символ кілька разів варіюється в заключних строфах поеми".

Спадщина Максима Рильського — це великий вклад у нашу культуру. Його майстерні поетичні твори, високомистецькі переклади слов'янських поетів та європейських класиків (Данте, Шекспір, Вольтер, Гете, Гюго, Міцкевич, Словацький, Гоголь, Пушкін, Лермонтов, Янка Купала та ін.) разом із чудовим перекладом "Слова о полку Ігоревім", — увійдуть, чи, власне, вже увійшли до золотого фонду нашої культури. Він був прекрасним знавцем нашої мови і багато зробив для її дальшого розвитку. В своїх поезіях він довів її до вершин досконалості і гнучкості. Це дало підставу згаданому вище Євгенові Маланюкові до такого твердження: "Можна говорити про нашу поетичну мову до Рильського і після Рильського та неокласиків".

Максим Рильський дуже добре знав і любив народню творчість, пісню та музику. "З любов'ю до народньої пісні я, здається, і вродився", — писав він у своїй автобіографії.

Останніми роками він часто виступав у пресі в обороні української культури й мови та в справі охорони наших культурних пам'яток. Щодо мо-

ви, то він писав: "Мова повинна бути сучасною це так. Але це ніяк не значить, що вона повинна втратити свій національний кольорит".

Після війни Рильський багато подорожував, побував у багатьох країнах Європи й Америки. Але де б він не був, ніколи не меншала його любов до України і свого народу. Почуттям ніжної любови до рідного краю віє від рядків вірша "Солов'ям України", написаного в Парижі у травні 1957 року.

В розлуці з вами, солов'ї Вкраїни,
Так ниє серце, що аж сміх бере
З самого себе. Хоч воно й старе,
А в рідний край, як в юність давню лине.

Дива Версалью, Лювру красота
Та й Ейфелева башта не допоможе.
Воно, звичайно, гостеві негоже
В Парижі думать про свої міста,

Про Лохвицю, про Миргород, про Сквиру,
Про Голосіївський веселий гай, —
Бульонський ліс, поете, споглядай,
Подібний і до раю, і до виру!

Тут люди приязні. Навкруг рясні
стоять сади, платани і каштани,
Та шелест верб у пам'яті не тане,
Він ще чутніший тут, на чужині.

Ти груди краєш поглядом дитини,
Печеш і мучиш, рідний краю мій,
П'яниш, як жоден на землі напій...
Тужу за вами, солов'ї Вкраїни!

Минуть роки, десятиліття, і час одвіє все те, що було в творчості Рильського наносним, що писалось для пропаганди, з примусу (як пішла вже в забуття "Пісня про Сталіна"). Залишиться справжнє зерно поезії, ті перлини мистецького слова, якими ми з повним правом можемо пишатися.

УВАГА!

УВАГА!

УЖЕ НАДРУКОВАНА І ПРОДАЄТЬСЯ УКРАЇНСЬКА МОВА

початкова грамати́ка української мови ч. I
ІВАНА БЕРЕЖНОГО
Видання "Нових днів"

Цей підручник задовольнить потреби III-ї і IV-ї клас наших приватних шкіл. Замовлення приймає адміністрація "НОВИХ ДНІВ".

Ціна підручника — \$1.50. Школам — 30% знижки.

Частина II-а готується до друку.

ІВАН КОШЕЛІВЕЦЬ: "МИКОЛА СКРИПНИК"

(Видавництво "Сучасність", Мюнхен, 1972. ст. 343)

Книга І. Кошелівця вимагала від автора немало праці. Йому довелося перечитати багато джерел і літератури, преси, щоб написати політичну біографію комуністичного діяча — М. Скрипника. І. Кошелівець показує, що доля Скрипника, його діяльність і його самогубство р. 1933 були результатом політичного непорозуміння: він став жертвою теорії, в яку безкритично вірив, як мусулмани вірять приписам Корану. То була теорія вирішення національного питання на території Російської імперії, яку (теорію) виробив Ленін. Та теорія не нова і не оригінальна. Пьотр Ткачов (1881-1886), російський народник і прихильник ідей французького революціонера Огюса Бланка, писав, що в царській Росії не можна допустити соціалістичних партій українських чи грузинських; мовляв, усі соціалісти мають належати до єдиної всеросійської партії. (A. Weeks: The First Bolshevik, N. York, 1969).

Вікс документально доводить, що Ленін пильно читав писання Ткачова, який діяв у Женеві та в Парижі, і ними був захоплений.

Проти централізму російських соціалістів-народників і марксистів виступив основоположник українського соціалістичного руху Михайло Драгоманов (1841-1895). Драгоманов та його племінниця — Леся Українка, провідниця української соціал-демократії, обстоювали незалежність українського соціалістичного руху від російських і польських партій. Вони розуміли, що без власної, незалежної політичної організації ніякий народ не може визволитися, стати господарем на своїй землі. Однак вплив російської пропаганди про соціальні завдання в боротьбі проти царського режиму був такий великий, що навіть деякі "драгоманівці" пристали до російських партій. Наприклад, Павло Тучапський був одним із учасників 1-го з'їзду Російської соціал-демократії в Мінську 1898 р. Другий активний драгоманівець — Богдан Кістяковський пристав був до партії російських конституційних демократів ("Кадети").

М. Скрипник, будучи у Петербурзі в 1899 р., належав до української студентської організації, в якій перевагу мали соціалісти. Незабаром однак М. Скрипник пристав до російських соціал-демократів, які видавали закордоном журнал "Іскра" і проповідували ідеї "революційного марксизму" та "диктатури пролетаріату".

Коли стався розкол в РСДРП 1903 р., то Скрипник приєднався до "більшовицького крила" цієї партії і став "професійним революціонером" або "агентом" більшовицької партії. Він увірував у клич Леніна: *"Дайте нам організацію професійних революціонерів, і ми перевернемо Росію"*.

Як "професійний революціонер", Скрипник ширив видання більшовицької партії серед робітників та інтелігенції, був не раз заарештований. Побував він і на засланні, відкіля тікав і знову, під різними прізвищами, провадив пропаганду проти царського режиму. Саме перед першою світовою війною вліті 1914 р. Скрипник був у Петербурзі редактором більшовицької газети "Правда" і тоді ж таки був заарештований та висланий під нагляд поліції в місто Моршанськ Тамбовської губернії. Там його застала революція, і він відразу поспішив у Петербург.

У той час Скрипник був чужий Україні. Він діяв у столиці Росії як "старий більшевик", кандидат у члени ЦК Російської комуністичної партії. Він був членом більшовицького військово-революційного комітету, котрий керував повстанням проти уряду Керенського і вчинив "Жовтневу революцію" 1917 р. Не збирався тоді Скрипник на Україну, він був членом комісії для організації "Найвищої ради народного господарства". Але голова більшовицького уряду Ленін звелів Скрипникові в грудні 1917 р. вирушити на Україну. Скрипник писав у своїй автобіографії:

"Перший Всеукраїнський з'їзд рад викликав мене на Україну і обрав народним секретарем праці, а далі — торгівлі й промисловості".

Скрипник пише, що незабаром його обрано на голову "робітничо-селянського уряду України" та "народним секретарем закордонних справ".

Як відомо, більшовики України, зазнавши поразки на з'їзді рад у Києві в уряді 1917 р., переїхали в Харків, тоді вже захоплений присланою з Росії "Червоною гвардією". Там вони проголосили себе "Центральним виконавчим комітетом рад України" (в російському скороченні "ЦИКУК").

"Голова уряду України" Скрипник побачив, що для більшовиків України українська надія не існувала, а до української мови й культури вони ставилися вороже. Це примусило "наркома військових справ України" — Євгена Неровича — покинути "радянський уряд" в Катеринославі в березні 1918 р.: він просто втік від такого товариства на Полтавщину. Мабуть, уже тоді Скрипник почав думати про національну справу України: аджеж програма, яку проповідував Ленін, давала, на словах, кожному народові право творити самостійну державу...

У квітні 1918 р. на конференції більшовиків України в Таганрозі, вирішено заснувати незалежну Комуністичну Партію (більшовиків) України, яка мала б бути в зв'язку з Російською Компартією через своїх представників у Комуністичному Інтернаціоналі. Перед тим "більшови-

ки України" не мали свого об'єднаного всеукраїнського центру, навіть не визнавали України як окремої національної одиниці. Тому вони в грудні 1917 р. проголосили окрему "Криворізько-Донецьку советську республіку", щоб володіти промисловими областями півдня України з центрами металургії на Правобережжі і вугільної промисловості на Лівобережжі.

В квітні 1918 р. довелося провідникам новозаснованої КП(б)У відступити на Московщину. У Москві відбувся з'їзд КП(б)У на початку липня 1918 р., якому дав свої директиви Ленін. На з'їзді скасовано згадку про самостійність КП(б)У та про українсько-радянську державність. Ленін поставив завдання для КП(б)У — *"боротись за революційне об'єднання України та Росії на підставі пролетарського централізму в межах Російської советської соціалістичної республіки"*. Така була резолюція цього з'їзду.

Хоч Скрипник на з'їзді КП(б)У в Москві був головним доповідачем і по суті провідником цієї партії, однак з'їзд не вибрав його в члени ЦК партії, а тільки в кандидати. Можна погодитись з думкою Кошелівця, що то сталося згідно з інтригою Леніна: він хотів мати на чолі КП(б)У безумовно вірних слуг Москви, як Квірінг, Коціор, Аверін, Лебедь та інші російські шовіністи.

Ленін дав Скрипникові інше, зовсім непочесне завдання — діяти в організації терору, що відома під назвою ЧЕКА (Чрезвычайная комиссия). Як фанатичний комуніст, Скрипник послав на смерть чимало невинних людей, яких ЧЕКА визнала за шкідливих більшовицькому режимові.

Кошелівець міг би дати читачеві опис діяльності Скрипника в ролі "борця з контрреволюцією", бо цим спростував би твердження тих журналістів, які фальшиво рисують Скрипникову вдачу. Кошелівець (зовсім правдиво) зазначає, що Скрипник був безоглядний, жорстокий супроти незгідних з комуністичною диктатурою. Але мені доводилось читати, *мовляв, "Скрипник мусів виконати доручення (діяти в ЧЕКА П. Ф.), хоч його гуманна натура зовсім не надавалась для роботи в ЧЕКА"*. Цю вигадку пущено навіть через "Радіо-Свобода" в Мюнхені під номером 7129, 16 березня 1962 р. Кошелівець, навпаки, ствердив словами Скрипника, що він був проти того, щоб випускати заарештованих противників більшовицького режиму на волю "на слово честі" і вимагав їх розстрілу.

Послушність Скрипника наказам вождя більшовицької партії — Леніна — Кошелівець пояснює поширеною в той час між комуністами вірою в світову пролетарську революцію. Та політична есхатологія (були й релігійні вірування про "кінець світу", за яким настане "нова земля й нове небо") повела в більшовицький табір людей різних національностей: Дзержинський, Мархлевський (поляки), Рузутак, Лаціс (латиші), Куйбишев, Султан-Галієв, Велі Ібрагімов (татари), Сталін і Орджонікідзе (грузини), Затонський, Юрій Коцюбинський, Скрипник (українці) і т. д. Одні з них остаточно потонули "в російському морі", творили єдину неділиму Російську імпе-

рію — СРСР. У інших прокинулася національна свідомість, яка поставила їх в опозицію до московського "центру всесвітньої революції". Їх знищив той режим, який вони помагали будувати.

У Скрипника віра в чудодійність світової революції була така могутня, що він не вважав за потрібне обстоювати незалежність КП(б)У. Мовляв, *"тепер усі комуністи цілого світу становлять фактично одну партію"*. А коли так, то в добі всесвітнього комуністичного братерства українці не будуть покривджені. Такий хід думок у Скрипника в перші роки комуністичної революції Кошелівець вважає за можливий, правдоподібний.

Цими днями в паризькому журналі чеських емігрантів "Свѣдѣтві" (Свідчення) читав я слова чеського комуніста Йозефа Сморковського, що був головним організатором "весни 1968 року" в Чехо-Словаччині. Він стверджує, як сліпо, безкритично вірив московській пропаганді про свободу, рівноправність і щастя всіх народів, поки не переконався, що та пропаганда тільки закриває політику російського імперіялізму. Багато комуністів пройшли цей шлях первісного захоплення ідеєю світової революції і віри в щастя для всіх народів, і дійшли до критицизму і повного розчарування наприкінці. Імена Артура Кестлера, Іньяціо Сільоне, Андре Мальро, Джона Стрейчі, Герберта Венера, Ернста Фішера — загально відомі. Українцям відомий Іван Коляска в Канаді, що побачив поневолену Україну на власні очі і відвернувся від комунізму. Але у нього ще залишалася віра в Леніна. Бо в комуністичній декларації з'їзду советів у Москві 30. 12. 1922 р. написано про "вільний союз рівних народів з рівними правами"... (Цитовано "Education in Ukraine", Toronto, 1968).

У квітні 1920 р. Скрипник знову на Україні як член радянського уряду. Від липня 1921 до квітня 1922 р. він на чолі комісаріату внутрішніх справ, а потім аж до 1927 р. Скрипник — комісар юстиції.

Якими методами діяв Скрипник, щоб використати спротив українського народу накинутій із Москви диктатурі, свідчать його слова, котрі Кошелівець цитує на ст. 59:

"Немилосердна судова розправа з усіма, хто повстає проти влади пролетаріату".

Слово "судова" тут зайве, бо його ліквідують слова *"немилосердна розправа"*. Цар Олександр II писав у маніфестах про "суд правий і милостивий для всіх".

Не знайде читач у праці І. Кошелівця найчорнішої сторінки в діяльності Скрипника, коли він був комісаром внутрішніх справ. На це треба звернути особливу увагу. Наслідком посухи на весні та вліті 1921 р. вигоріли лани в степозіні Україні. Для уряду Раковського — Скрипника в Харкові то був "дар природи", бо в південній Україні почався голод. Це помогло чекістам ліквідувати повстанський рух: Махно з своєю гатагою мусів тікати в Румунію.

Масовий голод через посуху почався з осені 1921 р. й над Волгою, і Ленін звернувся до уря-

дів світу, щоб допомогли рятувати людей від смерті. Поміч прийшла найщедріша з Америки. Проф. Фішер (Н. Н. Fisher), що бачив той голод, писав у своїй книзі *"The Famine in Russia"*, New York, 1927, що 1921 і 1922 р.р. московський уряд зовсім не згадував представникам Американської допомогової організації (ARA) про голод на Україні. Навпаки, Москва вимагала, щоб американці "не розпорошували своїх сил і зосередили допомогу виключно над Волгою... Перед тим як ARA почала свою діяльність (в Україні, в січні 1922 р.), ні московський, ні так званий харківський уряд не зробили нічого для допомоги голодним Україні".

На початку 1922 р., як повідомляв представник допомогової організації Ф. Нансена з України в Женеву, на півдні України голодувало коло 8 мільйонів людей. На Запоріжжі щодня умиralи з голоду десятки тисяч людей:

"Ви чуєте оповідання і бачите докази труподства і людодства. Ви розмовляєте з людьми, що поїли своїх дітей, братів і сестер". (La famine en Ukraine, Голод на Україні, Женева 1922 р.).

Американець Фішер зазначив у своїй книзі, що в той час, коли мільйони українців умиralи з голоду, Москва вивозила з північних областей України харчові продукти, і "транспорти з харчами, зложені в Києві та Полтаві, мусіли їхати сотні кілометрів, щоб дійти до голодних над Волгою, замість перевезти їх недалеко в губернії Одеську та Миколаївську, де тоді лютував страшний голод".

Коли, наперекір порадам з Москви, представники ARA хотіли рятувати українську людність від голодної смерті, то зустріли несподівану перешкоду: голова харківського уряду Х. Раковський і комісар М. Скрипник вимагали, щоб американські уповноважені підписали з Харковом окремо договір, бо, мовляв, радянська Україна "незалежна держава"... Після довгої тяганини договір підписано в Москві в січні 1922 р., коли вже мільйони українців загинули голодною смертю.

Нема іншого пояснення для цього, як тільки бажання харківських комісарів розправитись голодом з непокірною людністю України. Ще в 1921 р. органи комуністичної поліції заарештували на Україні 6 тисяч повстанських організацій. Коли в кожній організації могло бути коло 100 осіб, то це творить число 600 тисяч арештованих, і до таких Скрипник був "немилосердний". ("Комуніст", Харків, 11 лютого 1923 р.). І як комісар юстиції, пізніше, Скрипник діяв "як старий чекіст" — зазначає Кошелівець.

Перебування Скрипника на високих урядових позиціях дало йому нагоду придивитися до життя українського народу. Він побачив наслідки довгого панування царського режиму на Україні: мовну і культурну відчуженість людности сільської та міської на Україні, і прямування провідників російської компартії цей стан відчужености законсервувати і навіть помагати помосковленню

українського села. Як комуніст, що вірив у світову революцію, Скрипник уважав мовне відчуження міської та сільської людности на Україні за небезпечне. З того вийшла політика українізації школи, газет і журналів, театрів, видавництва. Як комісар освіти від 1927 р., Скрипник побачив, що українізація витворює комуністичні кадри української національності. Він уважав це за гарантію зміцнення комуністичного режиму.

Кількалітня діяльність в комуністичному уряді України дала Скрипникові нагоду думати про державно-правне становище рідного краю, що формально був "суверенною державою", але фактично лишився колонією "єдиної неділимої Росії". Можна згадати цікавий факт: на XI з'їзді РКП(б) в Москві один делегат сказав про "єдину неділиму Росію". На це різко відгукнувся Скрипник: "То не наш лозунг". Але комуніст-росіянин відповів: "Зате партія єдина і неділима"...

У цій контроверсії Скрипник міг відчутти загрозу для своєї політики: єдина, централізована компартія на чолі з генеральним секретарем Сталіном мала силу кожному членові партії продиктувати свою волю. Однак Скрипник провадив лінію українізації неухильно, він не вважав на протести російських шовіністів на Україні, що гордували українською мовою і називали "петлюрівською". У процесі українізації Скрипник глибше зрозумів вагу національного питання і національної культури, у нього пробудився український патріотизм. Як комісар освіти, Скрипник узяв під свою опіку українську людність в адміністративних кордонах Советської Росії: на Вороніжчині й Курщині, на Кубані і за Уралом, де були околиці, заселені українцями. Він протестував проти денаціоналізації українців у червоній армії вимагав, щоб українці служили в війську на своїй території і мали команду українську.

За доказ зацікавлення Скрипника національним питанням вважаю той факт, що в подорожі по Німеччині він звернув увагу на малий слов'янський народ лужицьких сербів. Скрипник ставився прихильно до освічених українців із західних земель, які помагали засипати прірву між селом і містом на Україні політикою українізації. Коли російські шовіністи-колонізатори обвинувачували Скрипника в "націоналізмі", то він відповідав, що націоналізму треба шукати в Російській Республіці.

Розмишляючи про національне питання, Скрипник прийшов до переконання, що Ленінова теорія не довершена, що її треба далі розвивати. Поза іншими причинами, ця Скрипникова думка викликала невдоволення російських більшовиків, які вважали, що Ленінові ідеї святі, непорушні, а його (нац. питання) "пророк" — Сталін — виконавець заповітів Леніна, бо ще перед першою світовою війною він написав під диктат Леніна брошуру національне питання. Сталін, утвердивши свою самодержавну владу в СРСР, не забув Скрипникові його критичних виступів проти нового "вождя світового пролетаріату". В Москві вирішено учинити розправу над Скрипником та

іншими комуністами — українцями, яким приписано "буржуазний націоналізм" і навіть "фашизм".

З волі "мужикоборця" Сталіна 1929-1930 р. почато "генеральну лінію", щоб примусити хліборобів вступати до колгоспів. Що діялось у душі Скрипника, який із ворога українського самостійницького руху зробився оборонцем української культури, ніхто не може сказати.

В доповнення до книги Кошелівця можу хіба пригадати виступ Скрипника на конференції КП(б)У в Харкові (жовтень 1932 р.) проти Молотова, що приїхав із Москви вимагати надмірного постачання зернових продуктів з України. Скрипник сказав, що по селах українських уже все *"виметено під мітлу"*. Мабуть, це була остання крапля, що переповнила чашу терпеливості московських владик. У Кремлі вирішено відсунути Скрипника від влади і в Україну прислано для розправи Павла Постишева.

Конфіскація харчових продуктів у хліборобів викликала на Україні голод, тяжчий ніж був року 1921/1922. Одночасно почалася нагінка на "українських буржуазних націоналістів", що, як казав Постишев, *"ховалися за широкою спиною Скрипника"*. Арештовано, заслано на північ Росії і розстріляно тисячі діячів української культури. 13 травня 1933 р. заподіяв собі смерть Микола Хвильовий. Йому Москва не могла забути "ересі", бо Хвильовий ставив риторичне питання: *"Чи Росія самостійна держава? — Так! — Ну — то й ми самостійні"*.

Від Скрипника вимагали апаратники компартії каяття. Але сталася несподіванка: щоб не терпіти дальшого глуму й знущання, 7 липня 1933 р. Скрипник кінчив життя самогубством. Той день був датою обміркування нової конституції СРСР. У комісії брав активну участь Скрипник і мав при тому суперечки з Сталіном.

Звістку про самогубство Скрипника з радістю привітала преса російських емігрантів. "Смерть українзатора" — і подібними словами відзначили російські шовіністи перемогу Постишева в Харкові.

Скрипника комуністична пропаганда довго трактувала як ворога режиму, що оточив себе "агентами польського та німецького фашизму" і не сховався покаятись, учинив "демонстративне самогубство". Після 1956 р. почали в Москві "реабілітацію" заслужених комуністів, що загинули в сталінських "чистках". Нарешті прийшла черга й до Скрипника. Москва визнала його заслуги в створенні "єдиного неділимого СРСР". Його захоплення українізацією забуто, бо українізацію москвозські шовіністи скасували і цим "справили помилки Скрипника"... Тому Скрипникові "Статті й промови", видані 1932 р., в яких він обстоював пражо українського народу розвивати свою самостійну культуру (хочби і в "пролетарській" формі) й далі знаходяться під замком: ніхто їх не сміє читати.

Свою книгу І. Кошелівець написав жвавим стилем і використав багато матеріалу. Хочу звернути увагу на *"кінцеве слово"* автора, в якому він

розправляється з "марксизмом", цитуючи авторку С. Вейль. Мушу твердити з власного досвіду: багато авторів, що пишуть на теми теорії, змішують "марксизм" з "ленінізмом". Приміром. Маркс твердив, що соціалістична перебудова настане на основі розвиненого капіталістичного господарства. Тому він не звертав уваги на народи Азії й Африки. Навпаки, Ленін покладав надії на революційні рухи в відсталіх країнах, як Китай або Індія.

Маркс і Енгельс уважали, що соціалістична перебудова в розвинених демократичних країнах піде шляхом законодавчим, без революції. Ленін відкинув цей погляд, він мріяв про диктатуру своєї партії на всьому світі.

Коли Сімона Вейль називає теорію Маркса "релігією", то мусіла б знати лист Маркса до російського соціаліста-народника Н. Михайлозського з р. 1877. В цьому листі Маркс відмовлявся вважати свою історію розвитку капіталізму *"за історично-філософську теорію загального прогресу, що фатально тяжить над усіма народами, незалежно від умов, у яких вони живуть"*. ("Sozialistische Monatshefte", том 50, ст. 397, Берлін, 1918 р.). Де ж тут "релігія"? Релігія дає рецепти *єдиного шляху* до спасіння. Ленін свою теорію світової революції і партійної диктатури представив людям як *годящу для всіх країн і народів, як релігійне "вірую"*. Хто не визнає такої релігії, той — "ренегат соціалізму".

Досліди більшовизму показують, що він мав своє коріння на російському ґрунті. Колишній приятель Леніна В. Валентинов-Вольський у своїй книзі *"Зустрічі з Леніном"* (Нью-Йорк, 1954 року) цитує слова російського соціаліста-народника Заїчневського, пропагатора диктатури: *"Тоді ми ще марксистини не читали"*. Видатний діяч народників-бланкістів Сергій Міцкевич (1869-1944), що пристав до партії Леніна, писав року 1923:

"Російська революція проходила в великій мірі згідно з ідеями Ткачова, шляхом захоплення влади в наперед визначений час партією, організованою на основі строгої централізації й дисципліни. І ця партія, захопивши владу, діє так, як радив Ткачов". ("Пролетарская Революция", ч. 7-8, 1923 р., ст. 178).

Достоевський, котрого цитує Кошелівець, списував не "марксистів", яких у Росії за життя Достоевського (умер 1881 р.) були тільки одиниці, а теорії російських народників, що мріяли змочити малих гуртків революціонерів захопити в Росії владу і "декретувати соціалізм". Ткачов писав, що *"революційна меншість..., спираючись на свою силу й авторитет, вносить нові поступові комуністичні елементи в умови народного життя"*. Цю пораду Ткачова прийняв Ленін як директиву для своєї політики. Отже — диктаторська меншість рішає. Натомість Маркс і Енгельс писали, що рух до соціалізму буде *"рухом величезної більшості в інтересі більшості"*. Нарешті треба пригадати нищівну критику політики й моралі російських народників — Бакуніна (1816-1876) і Нечаєва (1847-1882), яку написав Маркс іменем

ВЛАСНИМИ ОЧИМА

України далекої
Може вже й немає,
Може москва*) витоптала,
А Дніпро спустила
в Чорне море...

Так думав у середині минулого століття Тарас Шевченко, туживши за Україною, на довгі роки закинтий у малолюдні сипучі й гарячі піски Киргизького краю, запроторений туди російським царем.

Молодий канадець українського роду, запалений вірою в комунізм, думав у 60-і роки цього століття про Україну інакше. Ідучи до Радянської України, до її древньої столиці Києва, він чекав побачити це омріяне місто, як і всю Україну, "розквітлим під сонцем сталінської конституції", яку він ретельно вивчав ще в Канаді. Він уже бачив у своїй уяві цю одну з рівноправних сестер-держав великого Радянського Союзу, де вже назіки подолано матеріальні злидні людей, скасовано нерівноправність народів і їхніх мов, де людина людині вже більше не є вовк, як це він бачив у Канаді та й у цілому ще невизволеному від гніту капіталізму західному світі, і душа його (в яку він, як переконаний марксист, не вірив, але яку в собі, незрозуміло чому, відчував) високо витала, — він уже бачив себе перед хвилями сивого Дніпра, серед братів своїх, українців, вільних будівників комунізму і т. д.

Генеральної ради 1-го Інтернаціоналу р. 1872. То неначе обвинувальний акт проти ідеології, яку розвивав і здійснив Ленін і "довершив" Сталін.

Раджу кожному прочитати це в 18-му томі творів Маркса-Енгельса, виданих у Москві та в східному Берліні. Бакунін і Нечаєв вважали, що в Росії справжні революціонери були "розбійники". І досі злочинний елемент під комуністичною диктатурою в пошані: босяки, жуліки, ракли, чи як ще їх називають, мають почесний титул — "соціально близькі", і користаються вигодами з тюрмах та таборах примусової праці СРСР. Маркс рішуче засудив цю орієнтацію російських учителів Леніна на "босяцький пролетаріат" (Lumpenproletariat).

Остання замітка: не можу погодитися з п. Кошелівцем, що рівняє Скрипника до героя французької революції Дантона, якому 1794 р. відрубала голову гільотина з волі його суперника Робесп'єра. Дантон був надхненником оборони французької республіки проти агресії монархічних реакційних держав. Скрипник, запаморочений ідеями Леніна, поміг Москві накинати Україні терористичний режим, який знищив мільйони нашого народу.

Це все було в його уяві, мов чудовий, вимріяний сон, від якого не хочеться прокидатися.

Але... оте кляте але вдарило йому в уха і в очі, як тільки він ступнув на землю України. Що це таке? Чи не кошмар якийсь? Усюди навколо тільки російська мова. Люди похмурі, немов притолочені, вони чомусь стоять усюди в довгих чергах до крамниць, їхні погляди похмурі, вони заклопотані, юрба їх на вулиці сіра, непривітна, в очах у кожного неприязнь, відраза, змішана з побоюванням чогось, і всі дуже кудись чомусь поспішають.

А він, Коляска, тільки дивиться на все це оторопіло і думає, що чи не сон це? якийсь поганий сон!

Дуже скоро довелося і йому ставати в ті безкінечні черги і, перш за все, навчитися тамтешнього "паролю дня": "Что дают?" "Кто последний, я за вами!" І коли Коляска пробував перекладати це все на українську мову, його зустрічали погляди великого здивування, а часто й обурення, що відкіля, мовляв, такий узвсяся?

А один із них зухвало кинув йому:

"Ми па-бендеровски не панімаєм!"

Та це були лише квіточки.

Одного разу стояв наш канадський гість у Києві разом із своїм однокурсником із Вищої партійної школи ЦК КПУ коло кінцевої зупинки на одній із далеких околиць Києва, і вони мирно собі балакали українською мовою, коли це хтось раптом запитав їх по-російському:

— Это линия на Подол?

На це його однокурсник-киянин, за довголітньою звичкою, швидко відповів теж по-російському:

— Нет, это на Печерск.

І зараз же за цим із невеликого гурту дожидальників почулося голосне на всю вулицю і тріумфальне:

— Наканец-то загаваріли по-человечески, а не етим сабачьим языком!

Обидва наші співрозмовці рвучко обернулися: на них дивився готовий до скоку юнак із несамовито злобною, викривленою пикою.

У Коляски раптом судомно стиснулися кулаки, але його співрозмовець ухопив його за рукав і поспіхом потягнув убік, подалі від халепи. Коляска хотів вирвати свій рукав, велике обурення кипіло в ньому, він хотів по-канадському провчити того гада:

— Та як ви можете терпіти це? — прохарчав він обурено до співрозмовця.

— Та, знаєте, покиньмо краще, та й ходім на іншу зупинку. Бо ж тут недалеко й опинитися в міліції з обвинуваченням у хуліганстві.

*) Це не помилка, що з малої літери. Це — ще за часів Богдана — народня назва озброєних московських ватаг. А саме слово це є того самого граматичного типу, що й черва, татарва, ляхва, мурашва тощо.

Прим. автора

До речі сказати, коло того напасника таки й стояв під час інциденту міліціонер, але він саме дивився ген кудись убік.

Отож наші українці й пішли собі геть, хоч ще довго в обох кипіло в грудях.

***

Може й не точно так трапилося панові Колясці в Києві, як оце тут описано.

Бо точно такий випадок дійсно стався був із автором цих рядків — теж у Києві, якраз на самому початку наступу на СРСР німців за Другої світової війни, і відбулося це на останній зупинці трамваю Голосіївської лінії під час мирної його розмови зі своїм колегою за фахом.

В обох їх кипіло. Очі їхні метали блискавки гніву й обурення, але й була думка, що не час заводитися з тим гадом і шукати на нього розправи, бо вже бухкали розриви німецьких бомбдесь не дуже далеко за Голосієвом, війна вже була ось тут, то й хай його дідько забере, того московського шовініста, а нам уже треба думати про свою Україну в цій чужій нам і їй війні.

Автор цих рядків подає тут лише один штрих із великої картини дійсних обставин в Україні і в Києві, які вразили були нашого канадця в Києві. Він гірко розчарувався спочатку, але й побачив далі, що в Києві є величезний гурт високопатріотичної української молоді та й старших діячів, головню діячів української культури. Тільки побачити й почути їх не так то було й легко, бо виступи їхні відбувалися на закритих зборах за спеціальними перепустками. Але якось то воно виходило завжди так, що товариш Коляска діставав ті перепустки, то й мав змогу бачити Україну не тільки ту, що хилилася, а й ту, що боролася.

Про це все він розповідав пізніше у своїх книжках українською й англійською мовою.

Слухач виступ цієї небуденної людини в Домі української молоді в Сіднеї 27 жовтня м.р. було дуже цікаво. Пан Коляска — це вже сива, спокійна, поважна людина зі зрівноваженими манерами філософа і вченого. Подаючи вміло згруповані факти, він змалював цікаву й переконливу картину життя в Києві 60-их років і боротьбу там за українську мову і за українську гідність української там інтелігенції, серед якої було багато студентської молоді. Виступ його не раз переривано рясними оплесками.

Автор цих рядків був щасливий, що мав нагоду познайомитися з цим видатним борцем за Україну, її мову і її незалежність, і закликає всіх земляків купувати його цікаві книжки, викладені простою і всім зрозумілою мовою.

У тих книжках, крім дотепної розповіді про своє перебування там і про тамтешні звичаї та стосунки, їх автор ще й наводить численні розповідані там анекдоти, — цю самотню захисну словесну зброю радянської людини, проти суцільної комуністичної там брехні й фалшу, — переказувані довірочно з вуст до вуст.

Загальне враження пана Коляски про радянське суспільство таке, що там уже ніхто ні в що не вірить і держиться все купи тільки силою катівських заходів ЧеКа-НКВД-КГБ.

ПОЛТАВСЬКИЙ ВЕЧІР У МЕЛЬБОРНІ

Уперше з часу поселення українців в Австралії в Мельборні 6 лютого 1974 р. відбувся *Полтавський вечір*, присвячений 800-літтю історичного існування міста Полтави. Вечір виявився настільки популярним, що в просторій залі Українського народнього дому не вистачило місць для всіх, що бажали бути на вечері. Громадський комітет полтавців добре попрацював, щоб належно підготувати вечір. Заля була добре прикрашена портретами визначних полтавців, на сцені — чудова декорація роботи молодого художника Любомира Сліпещького. Ліву частину сцени прикрашував герб Полтави, запозичений з журналу "Нові дні" число 292 і збільшений художником Мак. Окопним до розміру 2х2 метри.

Вечір відкрив голова Громадського комітету Я. Гвоздецький і дав слово письменникові Д. Нитченкові для доповіді: "800- років Полтави".

У змістовній, хоч і обмеженій часом, доповіді доповідач розповів про цікаві історичні моменти в житті Полтави, про великих людей її, про їхній вклад у культурний розвиток та їхню боротьбу за культурну і політичну незалежність України. Як ілюстрація до доповіді — відкривається завіса і перед глядачем проходить перша дія опери "Наталки Полтавки" в постановці керівника театру імени Кропивницького К. Любарського. Роллю Наталки Полтавки виконувала гостя з Канберри Фелоніла Жабелко. Глядачі нагородили виконавців рясними оплесками.

Полтавець-мельбурнець Михайло Підріз деклямує власний вірш "Полтава". На цей патріотичний і сповнений історичного змісту вірш слухачі відповіли бурхливими оплесками. Студент школи українознавства Ю. Пирогів деклямує вірш Славутича "Мазепина слава", а молодий співак Ю. Пінчик, при акомпанієменті пані Досенко, розвеселив слухачів жартівливою піснею "Пирого".

Потім на сцену виходить молодь з танцювальної студії "Калина" під керівництвом А. Герасименка. Мельбурнці чи не найбільше шанують танцюристів, бо нагородили їх довготривалими оплесками.

Наступний і останній виступ у мистецькій частині — монолог з оперети "Чорноморці", виступ Люд. Максимишин — в ролі Івги; то була справжня Івга, то був справді чудесний фінал мистецької частини вечора.

По залі, в якій розмістилося 450 осіб, почувся аромат смачних страв — то полтавки на чолі з невтомною пані Н. Попко частують усіх чудовими полтавськими галушками та іншими, до цього вечора достосованими стравами.

По вечері — товариська гутірка та танці. Полтавці люблять свою вужчу батьківщину; навіть ті, що бувають у Народньому домі лише раз на

У Києві над Дніпром навласні очі Коляска побачив, як багато тієї москви в Україні і як та нахабна москва оце саме тепер заходжується всіма способами, а таки витоптати Україну.

Річна конференція славистів північної Америки

Як і щороку, від 27 до 29 грудня відбувалася конференція славистів Північної Америки — університетських і середньошкільних. Місце конференцій щороку міняється — торік у Чикаго, цього року в Нью-Йорку, а наступного — в Сан-Франциско.

Північноамериканські слависти — США і КАНАДА — згуртовані в Асоціації американських викладачів слов'янських та східно-європейських мов (AATS EEL), що є складовою частиною Асоціації сучасних мов (MLA).

Конференція, як і завжди, відбувалася з поділом на секції, сесії яких — двох або й трьох нараз — відбувалися паралельно. Цього року було аж тринадцять секцій: секція стародавньої російської літератури, далі — слов'янської цивілізації й культури, методики викладання слов'янських мов, слов'янської лінгвістики, слов'янських літератур, слов'янського фолкльору та ін.

Особливістю цьогорічної конференції американських славистів було гасло: більше уваги практичному навчанню слов'янських мов і літератур! Мабуть, не випадково так поставлено справу: значна частина американських та канадських славистів почала була — без видимої в тому потреби — захоплюватися чистою наукою, дослідницькою працею, передоручаючи практичне навчання слов'янських мов менш кваліфікованим викладачам. Ділове життя у США й Канаді вимагає — дедалі більше — ґрунтовного, доброго практичного знання чужих мов, отже і слов'янських.

На методичній секції доповідали на такі теми: Про логічний наголос у реченні, Підхід до вивчення споріднених індоевропейських слів, Дієприкметники та дієприкметники: труднощі засвоєння їх, Спроба інтенсивного навчання другої (російської) мови на середньому рівні, Перегляд програм для аспірантів і докторантів — Джордж Кальбус.

У доповіді про перегляд програм для аспірантів та докторантів і була мова про перебудову тих програм у напрямі актуальних вимог — готувати славистів так, щоб вони вміли насамперед добре викладати мову. У доповіді про дієприкметники та дієприкметники (це була моя доповідь) доповідач указав на причини труднощів засвоєння їх, а саме: ці розділи в підручниках, ви-

даних в Америці і в СРСР, — вкрай незадовільно розроблені (у підручниках з російської мови — зокрема), без урахування лінгвістичних спроможностей і нахилів американського студента; доповідач подав низку практичних порад і вказівок щодо вивчення дієприкметників в американських школах і університетах.

На секції слов'янських літератур (головував Володимир Жила) було аж три доповіді з суто українською проблематикою: 400-річчя першого друкованого на Україні (у Львові) АПОСТОЛА — Наталя Пазуняк, Леся Українка та її вклад у зображення Дон Жуана — Вендель Айкок, та Життєві шукання і музика в ПАТЕТИЧНІЙ СОНАТІ Миколи Куліша — Лариса Онішкевич.

Доповідачка Онішкевич назвала ПАТЕТИЧНУ СОНАТУ Миколи Куліша найвизначнішим твором такого жанру на той час (1930 р.) серед усіх слов'янських літератур — як драму-поему, в якій Куліш органічно поєднав слова, ритм, рух, світло і музику, на тлі якої — музики, *Патетичної сонати* Бетговена — все й відбувається у п'єсі.

Наталя Пазуняк переконливими аргументами доводила значну перевагу львівського видання АПОСТОЛА над раніше виданим московським — не тільки щодо технічного оформлення; вона ж, Пазуняк, сказала, що вже є досить підстав вважати, що на Україні до виданого друком АПОСТОЛА (Івана Федоровича) були вже друковані інші видання, дарма що жодного з них не збереглося чи не знайдено досі.

Увечорі 28 грудня — за американським звичаєм і в американському стилі — відбувся бенкет для учасників конференції. Неодмінною частиною бенкету завжди буває доповідь на найактуальнішу для славистів тему. Цього разу з доповіддю виступав професор Пенсільванського університету Томас Магнер — на тему: *Славист у мао-цзе-дунівському Китаї*. Пересипаючи свій виступ вдалимими дотепами, професор Магнер цікаво розповів про свою недавню студійну подорож до Китаю, про зустрічі з Мао-Цзе-дуном, Чжо-Ень-лаєм та іншими високими достойниками, про китайські університети, де вивчається не одна слов'янська мова, де серед обов'язкових університетських курсів викладається й така ніби наука, як *радянський ревізіонізм*, хоч на найбільшу увагу заслуговує серед шкільних та університетських дисциплін у Китаї — трактування китайсько-радянських кордонів, що їх називають у Китаї тимчасовими.

Д. КИСЛИЦЯ

рік, на храмовому святі, — прийшли на цей ювілейний вечір.

Громадський комітет найсердечніше дякує полтавцям і неполтавцям, які так дружно відгукнулися на наш заклик і так щиро вшанували нашу Полтаву в її 800-річчя історичного існування, та всім, що брали безпосередню участь в програмі вчора.

Я. ГВОЗДЕЦЬКИЙ

ЧИ ВИ ВЖЕ НАДІСЛАЛИ ПОЖЕРТВУ НА ПРЕСФОНД СВОГО ЖУРНАЛУ "НОВІ ДНІ"?

МІНІАТЮРИ ДРЕВНЬОГО КОДЕКСУ

Серед ілюстрованих рукописів, зв'язаних з мистецтвом Києва XI ст., особливий інтерес являють мініатюри так званого Кодексу Гертруди або псалтирі Егберта, що тепер зберігається в археологічному музеї м. Чвідале в Італії. Ця псалтир була спочатку написана і оздоблена 34 мініатюрами на замовлення трірського архієпископа Егберта (977-993 р.р.). Пізніше, невідомо яким чином, вона стала власністю польської принцеси Гертруди, доньки князя II. Ставши дружиною князя Ізяслава, сина Ярослава Мудрого, вона, можливо, привезла з собою в Київ названий рукопис, до якого було додано на початку 14, а в кінці 29 аркушів молитов Гертруди з п'ятьма мініатюрами, що їх виконали наші вітчизняні майстри. Ось уже скоро сто років, як мініатюри привертають увагу вченого світу, і чим далі більше зростає інтерес до них. Досі у нас публікували лише фото відбитків цих мініатюр і тільки завдяки зусиллям М. Бажана, головного редактора монументальної шеститомної "Історії українського мистецтва", в Італії одержано кольорові діапозитиви, які дають можливість вперше опублікувати їх в кольорі за оригіналами. Природно, нас цікавлять саме ці п'ять мініатюр, написаних на пергаменті. Знавці мистецтва досі не мають єдиної думки про те, хто й де їх написав. Німецький дослідник Газеллоф, який перший дослідив псалтир, прийшов до висновку, що вони написані у Києві (Sauerland і Gaseloff. Der Psalter Erzbischof Egberts von Trier — Codex Gertrudianus in Cividale, Trier. 1901). Кондаков пов'язував їх з Володимир-Волинським або Луцьком (Кондаков Н. П. Изображение княжеской семьи в миниатюрах XI в. СПб., 1906), а М. Сичов — з Володимир-Волинським або монастирем св. Якова в Ревенсбургу на Дунаї (Н. Сычев, Искусство средневековой Руси. "Искусство всех времен и народов". М. 1929).

Іконографія мініатюр зв'язана з візантійським та романським західним мистецтвом. На заході мініатюри в псалтирях мали, як правило, молитовний характер, а у нас — тлумачний. Ось чому західного типу псалтир, опинившись в Києві, поповнилась новими мініатюрами не тільки молитовного характеру, а й тлумачного.

Щоб зрозуміти іконографію та зміст мініатюр, треба сказати кілька слів про історичних осіб, так чи інакше зв'язаних з нашою пам'яткою.

Після смерті Ярослава Мудрого феодальні усобиці в Київській Русі спалахнули з новою силою. Ізяслава, який за феодальним правом займав великокнязівський стіл, у 1073 р. силою вигнав з Києва Святослав. Серед багатьох трофеїв останній захопив "Ізборник", написаний на замовлення Ізяслава, наказав вшити туди кілька аркушів пергаменту і намалювати себе з родиною. Цей рукопис відомий як "Ізборник" Святослава 1073 р. Літопис оповідає, що Ізяслав змушений був втікати "в ляхи со іменіем многим"...

А втікав він "в ляхи", бо, як сказано в Патерику. "бисть бо сія княгиня ляховиця, дщерь Болеслава Храброго", отже Ізяслав сподівався на допомогу родичів у боротьбі проти Святослава, "уповал багатством многим, глаголя, яко сим налізу (дістану) воїнів". Але "все взяша у него ляхове, показаше йому путь від себе." Ізяслав подався в німецькі краї, де пробув близько трьох років. У 1075 р. він мав побачення з німецьким імператором Генріхом IV в Майнці, якому підніс, за висловом літописця Ламберта Ашефенбурзького "незчисленні багатства із срібних та золотих речей, дорогоцінних паволок і прохаз у нього допомоги". Імператор прислав посольство до Святослава на чолі з Бурхардтом-препозитом церкви в Трірі. Щоб відхилити Генріха IV від союзу з Ізяславом, Святослав у свою чергу щедро обдарував його. Отже, подарунки обох братів опинилися в руках Генріха IV, якому пощастило погріти руки на ворожнечі рідних братів.

В Німеччині родина Ізяслава — Гертруда та сини Ярополк і Святополк — жили у великого феодала Дедо Остмаркського, з пасербицею якого Іриною Кунігундою одружився Ярополк. Генріх IV пізніше взяв за дружину сестру Ярополка — Парасковію. В 1074 р. Ізяслав послав Ярополка до папи Григорія VII з посольством, маючи на меті заручитись його підтримкою в боротьбі проти Святослава. Помер Ізяслав у 1078 р. Ярополк князював у Вишгороді, потім у Володимирі-Волинському, звідки був пізніше вигнаний Ростиславичами, потім поновлений Володимиром Мономахом і після сварки з ним знов мусив тікати до Польщі. Звідти він повернувся 1085 року ідесь наприкінці його або на початку нового був підступно вбитий найманим убивцею — своїм слугою Нерадцем. Похований Ярополк у церкві Петра в Дмитрівському монастирі в Києві. Так закінчилась його трагічна одіссея. Як жертва феодальних усобиць, що люто шматували країну, він був канонізований. У боротьбі кожна з сторін зверталася по допомогу до божественних сил. Саме цим зумовлений характер мініатюр, до розгляду яких ми переходимо.

На першій зображено апостола Петра, до якого в молитовній позі звертаються Ярополк та Ірина, а до ніг припадає "матір Ярополка". Апостол Петро намальований на золотому тлі в пурпурному гіматії, дуже густо вкритому золотими штрихами-асистами. Він стоїть на зеленій поземлі, розписаній цяточками червоних квітів. Ярополк одягнений в малиновий каптан та підперезаний золотим поясом. Пояс та кайма на каптані із золотої тканини, оздоблені дорогоцінним камінням — сапфірами та рубінами. На каптані виткані золоті квіти крину. І корона і червоні чоботи з Ярополка такі, як на імператорах або королях. Не менш пишно вбрана княгиня. Вона в блакитній сукні з золотими берегами, прикрашеній дорогоцінностями. Зверху накинута парадна одіж

— лор. На руках у неї, як і в Ярополка, золоті браслети. Ярополкова мати, якої молитви “за сина Петра” (Ярополк — княже ім'я, Петро — по хрещенню) та “за військо сина Петра”, зустрічається в псалтирі двічі. Очевидно, вона палко любила його і бажала йому найбільших успіхів — тимто так широко припадає до ніг Петра, молячи за сина. На ній малиновий феряг, зверху якого накинута золототкана мантия, застібнута круглою фібулою. В неї так само золоті браслети та червоні чоботи. В широкий та енергійний манері майстра, що зобразив Петра, відчувається фрескіст.

Другий митець, автор мініатюри “Різдво”, як гадає В. Лазарев (История русского искусства, т. I, М., 1953) дописав до Петра постаті Ярополкової матері, Ярополка та Ірини. Його пензлю належать також “Розп'яття” та “Христос у Славі”. Для нього характерним є сплав візантійських і романських форм. Він, найбільш обдарований серед авторів мініатюр, захоплюється мережчатістю, буйністю яскравих білих, блакитних, світло-зелених, червоних та синіх барв і золота. В його творіннях все горить, сяє і переливається, немов дорожочінна емаль. Мимоволі приходять на пам'ять аналогії з найкращими київськими пам'ятками. Найдосконалішою є мініатюра “Різдво”. Сцена зображена на тлі величної триверхої церкви, яка нагадує храм в заставці “Ізборника” Святослава (1073). Така форма заставки є плодом творчості київських майстрів, що оригінально перетлумачили візантійський прототип. Хоча за іконографією “Різдво” — типово візантійське, однак майстер не сліпо дотримувася канону, а самостійно творив у тих формах і тими прийомами, до яких звик. В абрисі верхів відбилися, очевидно, реалії київської архітектури, наприклад, бічні трикутні фронтони замість півкруглих закомар. Він невичерпний у вигадці та компоновці деталей. Якщо “Різдво” є немов іконою в пишному кіоті-заставці, то “Розп'яття” нагадує емалеві шати на євангелії. В центрі — розп'яття. На рогах закомпоновано в колах чотири зображення євангелістів; поміж колами буйно стелиться барвистий орнамент. Вся прямокутна площина мініатюри обведена дрібноорнаментованим бордюром з квітками крину на рогах.

Інакше вирішує він композицію мініатюри, на якій намальовано Вседержителя у Славі, що коронує Ярополка та Ірину. В центрі — велична монументальна постать Христа, до якого св. Петро та св. Ірина підводять своїх тезоіменитих клієнтів. Над ними — постаті ангелів. На Ярополкові — пурпурна мантия. Так само урочисто і парадно одягнена Ірина. Н. Кондаков, детально аналізуючи цю мініатюру, прийшов до висновку, що на ній зображене “вінчання Ярополка на велике княження, яке може бути припідняте до царства”. Це особливо переконливо звучить після того, як С. Висоцький відкрив у Софії Київській напис-графіті про смерть Ярослава Мудрого з титулом царя (С. Висоцький. Пневнеруське надписи Софії Киевской. К., 1966).

Нарешті третьому майстрові належить мініа-

тюра Богоматері типу Печерської. Якщо автор св. Петра захоплюється монументальними формами, а автор “Різдва”, захопаний в мережчату зливу іскристих яскравих барв, ювелірно розробляє деталі та заповнює найменше місце, то автор “Богоматері Печерської”, навпаки, вмiє цiнувати площину, створюючи лише золоте тло і протиставляючи йому орнаментовані береги та ювелірно розроблені золотий трон і складки одягу з золотими асистами. В мініатюрі з великим тактом поєднані м'який тон золотого тла з пурпуром мафорію та синім кольором хитона, блакиттю завіси і плямами полум'яної кіноварі на подушці й чобітках. Обличчя мають прегарний охристо-зеленуватий тон з червоним рум'янцем. Завдяки тому, що Богоматір намальована одна, її постать має особливо урочистий вигляд. Можливо, на мініатюрі ми бачимо саме той тип Богоматері Печерської, який був в апсиді Успенського собору Києво-Печерської лаври близько 1088-89 р.р., що свідчить про глибокі ідейні та мистецькі зв'язки майстра з київським середовищем. Відповідаючи на запитання, де і хто намалював ці мініатюри, ми схилиємося до думки, що вони виконані в Києві та Володимир-Волинському. Вони не могли бути створені в Луцьку, який в XI ст. ще не був значним культурним осередком, де існувала б значна малярська школа з своїми традиціями.

Тим більше вони не могли бути намальовані за межами нашої батьківщини. Це доводять яскраві риси, що мають в основі київські традиції, зокрема, зв'язок з емальєрним мистецтвом як у стилі, так і в характері образного мислення майстра “Різдва”, на формування мистецького кредо якого глибокий вплив мали київські емалі та мозаїки і фрески. “Богоматір Печерська” — теж твір киянина і на цьому сходяться всі дослідники. Лише той, хто малював Петра, на нашу думку, походить з Володимир-Волинського. Якраз в його роботі найбільш помітні романські риси. Це цілком природно, зважаючи на близькість Володимир-Волинського до країн Заходу. Наявність романських рис у останніх двох майстрів пояснюється тим, що твори західного мистецтва не були рідкістю при дворі київських князів (як і їх знайомство з культурою Заходу). Очевидно, в руках майстрів були рукописи не тільки візантійського походження та вітчизняні, написані за розпорядженням Ярослава Мудрого, а й західні. На наш погляд, автори “Петра” і “Різдва” працювали разом, а “Богоматір” створював один художник. Ми схилиємося до думки, що перший з них брав участь у створенні мініатюри “Христос у Славі” разом з автором “Різдва”. На користь цього говорять загальна мистецька концепція, суворі ієратичність, сильне романське забарвлення.

Аналізуючи стиль мініатюр, зіставляючи окремі деталі, колористичну гаму “Різдва” та “Розп'яття” з вихідною мініатюрою “Ізборника” Святослава 1073 р. — з святителями, ми приходимо до висновку, що три названі мініатюри походять принаймні з однієї майстерні, якщо не з одних рук. Адже захоплений Святославом в Києві “Ізборник” належав Ізяславу і виконувався в кня-

жій майстерні, а може і в майстерні *Дмитрівсько-го "отнього" монастиря*. В такому разі стають цілком зрозумілими не тільки різюча стилістична схожість, але й ідентичність "почерків", нахил до емальєрної ювелірної розробки деталей, замилювання в радісному колориті, в народній узористості і "килимових" композиціях та орнаментальності всього аркуша як у "Різді" та "Розп'ятті" псалтирі Гертруди, так і в названій мініятурі "Ізборника" 1073 р. (зберігається в Московському історичному музеї). Мініатюри виконані між 1078 і 1087 р.р. — в часи високого піднесення вітчизняного мистецтва. Величезні за розмахом мистецькі ансамблі, здійснені за Ярослава Мудрого, дали велетенський поштовх розвитку й формуванню місцевих майстрів. На цих роботах виросли і змужніли численні київські будівничі, художники й емальєри. Ми гадаємо, що вже за Ярослава Мудрого в будівництві, особливо у прикладному і декоративному мистецтві переважали, якщо не вмінням, то числом, місцеві мистецькі кадри. Вони проявили себе і в архітектурі, створюючи оригінальні храми, як Дмитрівський — Михайлівський та Успенський собори, і в мистецтві — розписи Успенського собору Лаври та названі рукописи. Саме впливом і перевагою київської місцевої стихії пояснюється наявність в розглянутих мініатюрах експресії в рухах, присадкуватих пропорцій, енергійно прокреслених складок, узористості і барвистості. Кондаков слушно вказував, що вже "в XII ст. ми ясно бачимо скрізь пробудження національних кшталтів на ґрунті засвоєної і переробленої традиції візантійського мистецтва". Письмо наших мініатюр не має повної схожості ні з візантійською технікою, ні з візантійською манерою другої половини XI століття.

Очевидно стиль наших мініатюр зумовлений не стільки копіюванням західних зразків, які наслідували візантійські оригінали, скільки вільною творчістю наших майстрів, які, озолодіваючи висотами світової мистецької культури (як східної, так і західної), поступово звільнялися з-під гіпотичного впливу візантійського мистецтва, знаходячи і виробляючи свою власну мистецьку мову. Вони були першими провісниками національного мистецтва і пізніше владно заявили про себе в художньому ансамблі михайлівських фресок та мозаїк, у творчості талановитого київського художника Алімпія.

Григорій ЛОГВИН

ОЛЕКСАНДЕР СМОТРИЧ

"БУТТЯ"

ЗБІРКА ОПОВІДАнь

123 стор.

Ціна 2.50 дол.

З замовленням звертатися:

"PLY" Co-op Ltd.

768 Queen St. W., Toronto 140, Ont., Canada

3 вишиваних вечериць

Софія Лемеза

Чернігівці м. Торонта не абияк показали себе осіннього вечора 26 жовтня 1975 року, організувавши надзвичайну забаву — чернігівські вишивані вечериці. Завжди енергійний організатор Микола Підлісний не мав часу й посидіти за столом, випити келех, потанцювати, поговорити — все бо на його плечах.

Цього вечора залю катедри св. Володимира (вул. 404 Бетирст) швидко заповнили пані в прекрасних українських вишиванках. На наступний рік буде вибрана з-поміж них королевою та, що відзначиться найкращою носею.

На сцену виступив досвідчений конферансьє Роман Лібер. Він своєю багатою дотепною мовою оживив вечір.

Бучно почався бенкет. Був добрячий буфет — смачні страви, а надто вареники й пироги. Молоді талановиті музики утнули різноманітної й веселої до танців.

На сцену виступило тріо "Калина" — молоді вродливі дівчата: Катруся Гарасимчук із гітарою, Ганнуся Боровець, Надія Коханська. І дивувались всі, як ці юначки чудесно виконували пісні, виявили добре знання рідної мови, бурного оплесків вітали дівчат.

Після танців почався вибір королеви. Спершу вибрано зі всіх учасників — чотирьох: Валентину Сандул, Софію Лемезу, Валентину Петренко і Софію Ткаченко. Загальною кількістю, більшістю оплесків, обрано королевою Софію Лемезу, народжену в замірянних нетрях казкового Полісся. Вона сама собі гармонійно вишила червоно-чорною заполоччю ношу. Софія належить до катедри св. Володимира, активно діє як член Союзу українок Канади, любить читати книги. "Кобзар"

завжди в неї на столі, зі стіни задумано дивиться Тарас Шевченко, на видному місці картина — "Вїзд Богдана Хмельницького в Київ".

З ініціативи патріотичних чернігівців у цей вечір-бенкет внесено щось цілком нове, щоб нагадало про славу і долю рідного краю.

— Щоб не перевелися, щоб твердо пам'ятали, хто ми і які великі завдання перед нами, — казав Підлісний.

На запрошення чернігівців охоче відгукнувся викладач історії на курсах українознавства ім. Котляревського журналіст Василь Шимко і виголосив коротку промову "Пам'ятайте Конотоп!" — присвячену 315-літтю славного бою. Тому, що всі присутні були захоплені й на протязі 11 хвилин, моз зачаровані, слухали промовця, друкуємо промову.

В. ШИМКО

Пам'ятайте Конотоп!

Дорогі чернігівці, дорогі всі присутні зі всіх кінців України і дорогі всі ті, що не народжені в Україні, але з полум'яним серцем ідуть у вічність зі своїм народом! Дорогі козацькі в чудових, найкращих у світі ношах! У цей осінній вечір чернігівських вечірниць нам приємно хоч коротко згадати про Чернігівську історичну гордість — українську гордість, нашу велику перемогу, наше козацьке свято.

***

Це було 315 літ тому. 9 липня 1659 року на Чернігівщині.

Був надзвичайний ранок. Сходило величаве сонце. Високе блакитне небо ніби співало радістю конотопських дзвонів.

На задимлених і побитих мурах міста, де ще стояли закурені гармати, стояло горде козацтво — співало; майорили скрізь козацькі прапори — малинові, різні. А серед них обвітрені — жовто-блакитний... Ніжинського полку.

Схід сонця радісно вітав Конотоп. Мов з крики висічені стояли на мурах: славний Іван Виговський — гетьман. Поруч — полковник Григорій Гуляницький, а ще — кароокий красунь Іван Богун, любов козацька. Біля муру, поруч гармат, возів козаки ставили столи, наносили різної страви, міцних вин і меду... Зі сходу ще поверталися непоборні, хоч і тяжко втомлені, на змилених конях, козаки. Доганяли ворога. Обличчя їх світилися гордою радістю. Гули тріумфально дзвони. До міста з багатими дарунками в'їздили селяни. Зі сходом сонця починалося надзвичайне свято. Відзначали велику перемогу: козаки славно поскородили списками московські ребра.

***

На роздоріжжі битих шляхів, серед широкого багатого степу, в облозі ворогів, наш нарід уперто й хоробро боровся за незалежність і волю. У пій великий і почесній борні він не раз здобував слави.

Чи ж ми можемо забути з історії України часів

розквіту козащини бій гетьмана Петра Сагайдачного з турками під Хотиним, переможні бої Богдана Хмельницького на Жовтих Водах, під Корсунем, на Пиляві?... Та найбільшою славою нашої козацької Держави був бій під невеличким містечком Конотопом — на півночі Лівобережжя 1659 року.

Стара Москва, а надто нова червона, задушливо-шовіністична, спалює найцінніші сторінки нашої історії, дійсні події тримає в таємниці, фальшує, славних наших тогочасних лицарів ганьбить.

Після Переяславської Ради, а особливо після смерті Богдана Хмельницького Москва заповзлася приборкати Україну. Замість того, щоб згідно з умовою допомагати в боротьбі проти ворогів, Москва почала заводити свої порядки, грабувати нарід, запроваджувати кріпацтво і, що найгірше — вносити роздор у козацьке середовище.

Все це бачив новий далекозорий гетьман Іван Виговський. Він тоді вже передбачав, що Москва буде найлютішим ворогом України. Тому, зумівши подружити з Польщею і Кримом, наказав Москві негайно вивести її військо з України.

Та наперекір Виговському Москва посилає все нові й нові полчища на Україну. Жорстокі й люті москвини немилосердно розправляються з народом. Славний полковник Петро Дорошенко орлом кинувся боронити міста й села.

Московський воевода Пожарський, один з організаторів московського походу, підступив під Конотоп, де твердо укріпився ніжинський полковник Григорій Гуляницький. Ворог хотів лукавством взяти Гуляницького, обіцяв усе. Не вдалося.

— Ми сіли на смерть. *Не віддамо міста нікому*, — відповіли конотопці.

Двадцять два рази намагався ворог узяти місто штурмом. Місто стояло, як заворожене — непоборне. Хоч оборонців не було й 4-ох тисяч, але їм допомагало все населення, навіть жінки і діти.

75 днів тривала тяжка облога Конотопу.

І тоді прийшла підмога з Чигирини. Прибув сам Іван Виговський із найславнішим воїном тих буревійних років Іваном Богуном. Богуни перший кинувся в атаку на ворога і зразу відступив, заманюючи його в болота річки Соснівки. У саму середину повів військо гетьман. З-за муру вихорем вилетіли славні гулянівці. І сталося ніби чудо. *Славно билися козаки, славно скородили списками московські ребра, сікли шаблями-блискавками, влучно били з самопалів і гаківниць, заганняли в болота, топили*. Більше 30 тисяч лягло москалів під самим Конотопом, 10 тисяч в дорозі на Путивль. Іван Богун гнав їх далі, вкриваючи шлях ворожим трупом.

Сам бундючний воевода Пожарський упав на коліна перед гетьманом. Дісталися в полон князі Львов, Черкаський, Скуратов... Козаки захопили всі гармати, корогви, стяги, тисячі добрих коней, всі вони з добром московським і награваним Москалі зазнали найбільшої поразки за всю свою історію.

Ось цю перемогу з славної історії України — уперто замовчує Москва. *Віримо в Україну — не-*

залежну, вільну, соняшну й могутню. По дорозі до легендарного Конотопу будуть стояти витесані з мармуру великі оборонці України: далекозорий гетьман Іван Виговський, мудрий оборонець Конотопу Григорій Гуляницький і завжди непереможний у боях полковник Іван Богун.

Отож свято зберігаймо нашу велику любов до події, що сталася рівно 315 років тому, уміймо за прикладом минулого з перемогами йти і в далеке привабне майбутнє.

Василь ШИМКО

ВИПРАВИТИ НЕДОГЛЯД

У "Нових днях" за листопад (ч. 298), на стор. 26, 29 і 30-ий рядки згори — у другій колонці:

Головна резиденція Скаржинських була в **Круглику** коло Лубень (а не в **Круглому**).

(Закінчення з 2 ст. обкладинки)

П. Сіренко, Лашін, Канада	3.50
П. Шахів, Порт Алберні, Канада	3.50
Йонас Д. Чесна, Ст. Пол, США	3.50
Петро Шинкар, Філадельфія, США	3.50
А. Долинська, Амстердам, США	3.50
Віра Білонок, Трой, США	3.50
Петро Одарченко, Такома Парк, США	3.50
Олександра Лиса, Голкінс, США	3.50
П. Проданчук, Сан Дієго, США	3.50
Світлана Луцька, Вудсайд, США	3.50
Г. Лозенко-Діброва, Ньюарк, США	3.50
Н. Риба, Сиракуз, США	3.50
Микола Чишкала, Нью-Йорк, США	3.50
А. Максимюк, Торонто, Канада	3.50
І. Жаботинський, Іслінгтон, Канада	2.00
С. Бережний, Англія	2 фунти
Петро Неліпа, Торонто, Канада, на 25-ій ювілей "Нових Днів" зложив \$7.00.	
Це є перший відгук на ювілей "Н. Д."	

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Михайло Гава, Канада	1
Іван Жаботинський, Канада	1
Григорій Романенко, Канада	1
Проф. Д. Нитченко, Австралія	2

Всім щиро дякуємо за допомогу.

Редакція і адміністрація "Н. Д."

З ЖИТТЯ ОДУМ-У

Президія центрального комітету ОДУМ-у ухвалила відбутися 19-у конференцію ЦК ОДУМ-у 14-15-16 лютого 1975 року у місті Торонто, Канада. На конференції буде устійнено програму відзначення 25-ліття ОДУМ-у, що припадає на цей рік. З цієї нагоди буде видано ювілейний збірник. Редакційну колегію збірника очолює Євген Федоренко.

З нагоди ювілею ОДУМ-у проголошено конкурс на емблему ювілейної зустрічі, серію одумівських поштових значків та на текст маршу для відпочинково-виховних таборів ОДУМ-у.

На 19-ій конференції ОДУМ-у будуть переглянені всі надіслані проекти на конкурс, буде оголошений найкращий проєкт та переможців у конкурсі. Заодно будуть вирішені справи видавничі, організаційні, виховні та ін. Ювілейна зустріч ОДУМ-у цього року відбудеться 30, 31 серпня, 1 вересня ц.р. в Торонто, Канада. (ок)

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ

Іван Бережний

УКРАЇНСЬКА МОВА

Початкова граматика української

мови ч. 1

Ціна \$ 1.50

Цей підручник задовольнить потреби

III-ї і IV-ої клас наших приватних шкіл.

Дмитро Кислиця

ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ч. 1

Фонетика й морфологія

Сьоме видання

Ціна \$ 3.00

Дмитро Кислиця

ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ч. 2

Синтакса

Третє видання

Ціна \$ 2.50

Замовляти в "Нових днях".

Школам і книгарням та церковним громадам
— знижка.

НЕ ЗАБУДЬТЕ

В І Д Н О В И Т И

ПЕРЕДПЛАТУ

СВОЄЧАСНО!

УКРАЇНСЬКА КНИГА В ТОРОНТО

оголошує **ВЕЛИКИЙ ВИПРОДАЖ КНИЖОК** з 1-го лютого 1975 р.
Під час випродажу даємо **10%** знижки на всі книжки та пластинки,
які маємо у нашій крамниці. Заходьте й пишіть до нашої крамниці.

ПОДАЄМО СПИСОК ДЕКОТРИХ КНИЖОК ДЛЯ ПРОДАЖУ.

Літературні твори у томах

	стара ціна	нова ціна
Білецький О. І. ВІД ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ. Вибрані твори у 2-ох томах. Збірник праць з питань української літератури. Держвидав України, 1960, 2 книги.	\$3.00	\$1.50
ВЕСЕЛКА. Антологія української художньої літератури для дітей. В 3-х томах. "Веселка", 1967-69, 3 книги. До збірки ввійшли найкращі твори для дітей: Т. Шевченка, Вовчок М., Глібов Л., Руданський С., Українка Л., Франко І. та ін.	8.25	4.10
Вільде Ірина. СЕСТРИ РІЧИНСЬКІ. Роман у 2-х книгах. "Радянський письменник", Київ — 1964, 2 книги.	4.50	2.25
Грабовський П. ТВОРИ. У 2 томах. "Дніпро". Київ — 1964, 2 книги.	3.00	1.50
Ірчан Мирослав. ВИБРАНІ ТВОРИ, у 2-х томах. Держлітвидав України, Київ — 1958, 2 книги.	3.00	1.50
Собко Вадим. ТВОРИ, в шести томах. Держлітвидав України, Київ — 1963-65 р.	9.75	4.85
СВІТОВА ВЕЛИЧ ШЕВЧЕНКА. В 3-х томах. Збірник матеріалів про творчість Т. Шевченка. Це збірник висловлювань, рецензій і статей видатних громадських і культурних діячів, письменників, критиків з усіх країн світу про геніального українського поета, великого гуманіста Т. Шевченка. Держвидав художньої літератури, Київ — 1964 р.	6.50	4.30
СЛОВНИК МОВИ ШЕВЧЕНКА. В 2-х томах. "Наукова Думка", Київ — 1964.	6.45	4.20
Тарас Шевченко. ТВОРИ в 3-х томах. Держвидав худож. літератури УРСР, Київ 1963.	6.45	4.50

Пишіть за списками книжок і пластинок.

Замовлення більше \$15.00 крамниця оплачує за пересилку. Пошта за одну пластинку в Канаді 50¢, за кожну додаткову 20¢. В США 75¢, а за кожну додаткову — 25¢.
В Онтеріо просимо додавати 7% сейл текс.

Якщо замовляєте нові книги поштою на суму \$15.00 або більше, то наша крамниця оплатить поштові витрати.

УВАГА! До замовлення на \$1.00 (одного долара) просимо прислати 20 центів у Канаді і США на поштову оплату.

UKRAINSKA KNYHA

1162 Dundas Street West, Toronto 3, Ontario, Canada

Tel.: 532-8928